

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การวิเคราะห์การใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนา ของหน่วยงาน ภาครัฐ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ที่มุ่งศึกษานโยบายภาครัฐที่ใช้ สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนา โดยใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โครงการต่าง ๆ ในช่วงปีงบประมาณ 2538-2539 (ตุลาคม 2537-กันยายน 2539) เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงาน การผลิตและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานด้าน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานและศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมโครงการ รวมทั้งการวิเคราะห์ เนื้อหากลอนลำ เพื่อจัดหมวดหมู่ สรุปประเด็นสำคัญและรูปแบบการนำเสนอ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้สรุปผลการศึกษาเป็น 2 ประเด็น ดังนี้ คือ ประเภทของ หน่วยงานและแนวทางการดำเนินงาน และประเภทของเนื้อหาหมอลำและรูปแบบการนำเสนอ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ คือ

(ก) ประเภทของหน่วยงานและแนวทางการดำเนินงาน

1. ประเภทหน่วยงานที่ใช้เทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานที่มีการใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนา โดยใช้เทป หมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ในช่วงระหว่างปีงบประมาณ 2538-2539 มีดังนี้

- 1) สำนักงานจังหวัดหนองบัวลำภู โครงการจังหวัดหนองบัวลำภูต่อต้านเอดส์
- 2) กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ร่วมกับ โครงการวิจัยการเลี้ยงปลา แบบพื้นบ้าน สถาบันเทคโนโลยีอาเซีย (Asian Institute Of Technology) โครงการลำกลอนส่งเสริม การเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน โดยเผยแพร่ในเขตพื้นที่โครงการ 3 จังหวัด ได้แก่ สำนักงานประมง จังหวัดอุดรธานี สำนักงานประมงจังหวัดสกลนคร และสำนักงานประมงจังหวัดนครพนม
- 3) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมุกดาหาร โครงการประชาสัมพันธ์การรับ สมัครนักศึกษาทางไกล กศน.
- 4) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดศรีสะเกษ โครงการประชาสัมพันธ์การรับ สมัครนักศึกษาทางไกล กศน.

- 5) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด โครงการหมอลำณรงค์เพื่อสุขภาพของประชาชน
- 6) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ โครงการเอดส์โลก เอดส์เพื่อนรัก
- 7) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองบัวลำภู โครงการหมอลำณรงค์ควบคุมโรคพยาธิใบไม้ตับ
- 8) ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต 6 ขอนแก่น โครงการสมองต้องมีสารไอโอดีน หัวใจมีน้ำมันแม่ ดวงตามีวิตามินเอ เลือดมีธาตุเหล็ก โดยเผยแพร่ในเขตรับผิดชอบ 7 จังหวัด ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดขอนแก่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสกลนคร สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองคาย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองบัวลำภู และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี
- 9) ศูนย์สารนิเทศ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ร่วมกับ สำนักงานประกันสังคมจังหวัดร้อยเอ็ด โครงการไปกลางประกันสังคม ทำการเผยแพร่โดยสำนักงานประกันสังคม 19 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 10) ศูนย์ประชาสัมพันธ์ เขต 1 ขอนแก่น โครงการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยเผยแพร่ในเขตรับผิดชอบ 10 จังหวัด ได้แก่ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดกาฬสินธุ์ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดขอนแก่น สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดชัยภูมิ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดมหาสารคาม สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสกลนคร สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดหนองคาย สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดหนองบัวลำภู และสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอุดรธานี

2. แนวทางการดำเนินงานของหน่วยงาน

ในการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานที่ใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของทั้ง 10 หน่วยงานดังกล่าวข้างต้น จำนวน 10 คน ซึ่งสรุปผลการศึกษาได้ ดังต่อไปนี้

2.1 นโยบายด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานต่าง ๆ มีนโยบายด้านการประชาสัมพันธ์ ดังนี้

- 1) เพื่อให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นนโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงานเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด อันได้แก่ ประชาชน

ทั่วไป โดยเน้นหนักที่ประชาชนในเขตชนบทซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และร่วมมือปฏิบัติตามด้วยความสมัครใจ

2) ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้นต้องใช้สื่อหลายชนิด เป็นการใช้สื่อผสม ทั้ง วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เอกสาร แผ่นพับ โบสเตอร์ หอกระจายข่าว เจ้าหน้าที่พัฒนา และอาสาสมัคร เป็นต้น รวมทั้งใช้สื่อพื้นบ้านหมอลำด้วย เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ถูกส่งไปยังกลุ่มเป้าหมายได้อย่างครอบคลุมมากที่สุด

ทั้งนี้ในส่วนของนโยบายการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาของหน่วยงานนั้น มีการกำหนดนโยบายเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้ คือ

1) กำหนดเป็นนโยบายหลัก โดยหน่วยงานส่วนกลางกำหนดให้ใช้สื่อพื้นบ้านของแต่ละภาคในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ซึ่งภาคอีสานก็ใช้หมอลำและกันตรึม จากการศึกษาพบว่า มีเพียง 2 หน่วยงานเท่านั้น คือ สำนักงานประกันสังคมจังหวัด และศูนย์ประชาสัมพันธ์ เขต 1 ขอนแก่น

2) กำหนดเป็นนโยบายทั่วไป โดยหน่วยงานกลางได้กำหนดเป็นนโยบายไว้กว้าง ๆ ไม่เฉพาะเจาะจง แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของหน่วยงานในส่วนภูมิภาค ซึ่งสามารถใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาประชาสัมพันธ์ได้ จากการศึกษาพบว่ามี 8 หน่วยงาน คือ สำนักงานจังหวัดหนองบัวลำภู โครงการวิจัยการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน สถาบันเทคโนโลยีอาเซียน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมุกดาหารและศรีสะเกษ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด สุรินทร์และหนองบัวลำภู และศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต 6 ขอนแก่น

ซึ่งการใช้สื่อหมอลำเพื่อพัฒนานั้นมีหลายรูปแบบ เช่น การแสดงตามงานเทศกาล การแสดงทางโทรทัศน์ และเทปหอกระจายข่าว เป็นต้น

เหตุผลที่หน่วยงานเลือกใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนาประชาสัมพันธ์

จากการศึกษาพบว่า เหตุผลที่หน่วยงานเลือกใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนาประชาสัมพันธ์ มีดังนี้

1) ข้อจำกัดของสื่อที่ใช้เพื่อการพัฒนาประชาสัมพันธ์ โดยหน่วยงานประเมินจากสถานการณ์ทั่วไป พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบท ถึงแม้ว่าหน่วยงานได้ใช้สื่อเพื่อการพัฒนาประชาสัมพันธ์หลายชนิดก็ตาม แต่ปรากฏว่ายังไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้อาจเกิดจากข้อจำกัดของสื่อต่าง ๆ เช่น การใช้ภาษากลาง เนื้อหาที่เป็นวิชาการเกินไป ช่วงเวลาในการเผยแพร่ไม่เหมาะสม รวมทั้งนิสัยที่ไม่ค่อยชอบการอ่านและไม่สนใจที่จะค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองของประชาชนในชนบท เป็นต้น จึงทำให้เกิดช่องว่างในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่หน่วยงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ออกไป

2) สื่อหมอลำเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดี จากการประเมินของหน่วยงาน พบว่า

2.1) สื่อหมอลำ เป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมาตั้งแต่อดีต ใช้ภาษาอีสานซึ่งเป็นภาษาเดียวกันกับผู้ฟัง และสามารถนำเนื้อหาวิชาการมาถ่ายทอดเป็นภาษาชาวบ้านที่ฟังเข้าใจได้ง่ายอีกด้วย โดยให้ความบันเทิงสนุกสนานและเนื้อหาสาระที่สอดแทรกอยู่ในกลอนลำ

2.2) สื่อหมอลำยังได้รับความนิยมจากประชาชน โดยสังเกตได้จากงานเทศกาลต่าง ๆ มีการว่าจ้างหมอลำไปแสดงและประชาชนให้ความสนใจเป็นอย่างดี และเทปเพลงหมอลำยังได้รับความนิยม เป็นต้น

2.3) สื่อหมอลำ เป็นสื่อที่เป็นกลางที่สุดสำหรับคนภาคอีสาน เพราะได้รับความนิยมในทุกจังหวัดของภาคอีสาน ถึงแม้จะมีความแตกต่างด้านเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ซึ่งมีทั้งเขมร ส่วย ไทยโคราช และภูไท เป็นต้น แต่ก็สามารถฟังหมอลำที่ใช้ภาษาอีสานได้

2.4) การใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สามารถเผยแพร่ซ้ำบ่อย ๆ ได้ โดยเผยแพร่ทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน เสียงตามสาย วิทยุ และหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ เป็นต้น ย่อมทำให้กลุ่มเป้าหมายได้รับข้อมูลข่าวสารได้สมบูรณ์มากขึ้น

3) เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไปด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น หน่วยงานต่าง ๆ จึงเลือกใช้สื่อหมอลำเป็นสื่อเสริมกับสื่อชนิดอื่น ๆ เพื่อให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานมีประสิทธิภาพสูงสุด

ส่วนการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนาจากการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่ผู้บริหารของหน่วยงานเห็นความสำคัญ และให้การสนับสนุนงบประมาณเป็นอย่างดี ตามลักษณะของแผนงานโครงการที่เสนอ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการผลิตเฉพาะหน้าในแต่ละปีไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงานเป็นสำคัญ

2.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกเจ้าหน้าที่ พบว่า เมื่อหน่วยงานได้กำหนดนโยบายให้ใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนา โดยใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แล้ว มีขั้นตอนการดำเนินงานตามลำดับ ดังนี้คือ การเตรียมการ การผลิต การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และการติดตามและประเมินผล ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนการเตรียมการ

ในขั้นตอนการเตรียมการนี้ หน่วยงานได้ทำการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้วางแผนและเตรียมการ ซึ่งประกอบด้วย การประเมินสถานการณ์ทั่วไป การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการสื่อสาร การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร การกำหนดเนื้อหา

การพิจารณาศิลปินหมอลำเข้าร่วมดำเนินการ และการร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1) การประเมินสถานการณ์ทั่วไป

จากการจากการสัมภาษณ์เจาะลึกเจ้าหน้าที่ พบว่า ก่อนที่หน่วยงานจะตัดสินใจเลือกใช้สื่อหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่ต้องทำการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยการประเมินสถานการณ์ทั่วไป เพื่อพิจารณาว่าสื่อหมอลำยังได้รับความนิยมอยู่หรือไม่ และการใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์จะได้ผลอย่างไร เพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบการตัดสินใจ โดยมีวิธีการประเมิน 2 วิธี ดังนี้

(1) ประเมินจากสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่ที่ใช้วิธีนี้ คือ สำนักงานจังหวัดหนองบัวลำภู ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดมุกดาหารและศรีสะเกษ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด สุรินทร์และหนองบัวลำภู สำนักงานประกันสังคมจังหวัด และศูนย์ประชาสัมพันธ์ เขต 1 ขอนแก่น เพราะสามารถปฏิบัติได้ง่าย ไม่ต้องอาศัยหลักวิชาการมากนัก อีกทั้งยังประหยัดงบประมาณและเวลาอีกด้วย ซึ่งเป็นการประเมินด้วยวิธีการศึกษาข้อมูลจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- งานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ยังมีการว่าจ้างหมอลำไปแสดง และยังได้รับความนิยมจากประชาชน
- จากการสอบถามสำนักงานหมอลำ พบว่า ทุกสำนักงานยังมีงานแสดงอยู่เสมอมาตลอดปี มีการว่าจ้างหมอลำให้ไปแสดงในงานเทศกาล งานบุญประเพณีอยู่เสมอ ทั้งในรูปแบบของหมอลำกลอน หมอลำเพลิน หมอลำหมู และหมอลำซิ่ง
- จากการประเมินรายการหมอลำทางวิทยุและโทรทัศน์ พบว่า รายการวิทยุที่จัดเพลงหมอลำ ทั้งระบบ AM และ FM ยังได้รับความนิยมเป็นอย่างดี และมีผู้อุปถัมภ์ให้การสนับสนุนรายการเต็มเวลา ส่วนรายการหมอลำทางโทรทัศน์ก็เช่นเดียวกัน
- เทปเพลงลูกทุ่งหมอลำ ยังได้รับรับความนิยม มีการผลิตเป็นจำนวนมากในแต่ละปี และมียอดจำหน่ายอยู่ในระดับที่น่าพอใจ

หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ได้สรุปผลการประเมินดังกล่าว พบว่า สื่อหมอลำยังเป็นที่นิยมชมชอบของประชาชนทั่วไปทุกกลุ่มอายุ หากใช้สื่อหมอลำข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานโดยการสอดแทรกเนื้อหาสาระในกลอนลำ จะทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งการใช้เทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สามารถเผยแพร่ได้บ่อย ๆ เป็นเวลานาน

(2) ประเมินจากการศึกษาวิจัย

สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกเจ้าหน้าที่ พบว่า มีเพียง 2 หน่วยงานเท่านั้นที่ใช้วิธีนี้ คือ โครงการวิจัยการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน สถาบันเทคโนโลยีอาเซียน และศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต 6 ขอนแก่น ทั้งนี้เพราะต้องใช้กระบวนการศึกษาวิจัย ซึ่งต้องใช้บุคลากรที่มีความสามารถ และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยมาช่วยดำเนินการ อีกทั้งยังต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก และใช้เวลานาน เพื่อให้ได้ข้อมูลถูกต้องมากที่สุด ซึ่งมีวิธีการดังนี้

(2.1) การวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการใช้สื่อของหน่วยงาน

การวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการใช้สื่อของหน่วยงานนี้ เป็นการศึกษาวเคราะห์สภาพปัญหาทั่วไป และสภาพปัญหาการใช้สื่อเพื่อการเผยแพร่ในปัจจุบัน เพื่อพิจารณาว่ามีปัญหาอย่างไร สื่อแต่ละประเภทมีจุดแข็งจุดอ่อนอย่างไร การวิเคราะห์คุณภาพของสื่อทั้งด้านการออกแบบ เนื้อหา ภาษาที่ใช้ และการสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น จากการวิเคราะห์พบว่าสื่อประเภทต่าง ๆ ที่หน่วยงานมีอยู่นั้น ยังมีจุดบกพร่องทำให้ไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น

- สื่อบุคคล อันได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนามีจำนวนน้อย ไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทุกคน

- สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ช่วงเวลาการนำเสนอไม่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และค่าเช่าเวลามีราคาแพงเกินไป ส่วนหนังสือพิมพ์ ก็พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยชอบอ่านหนังสือ หรืออ่านหนังสือไม่คล่อง เพราะส่วนใหญ่จบการศึกษา ระดับประถมศึกษาและจบมานานแล้ว จึงทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

- สื่อเฉพาะกิจ เช่น เอกสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ เป็นต้น พบว่า มีเนื้อหาวิชาการมากเกินไป ใช้ภาษาไม่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และประชาชนไม่ค่อยสนใจเพราะมีนิสัยไม่ชอบอ่านหนังสือ ส่วนหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านหรือเสียงตามสาย พบว่าส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน ทั้งเอกสารหรือเทปเสียงสำหรับเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ หรือหากมีก็เป็นเนื้อหาวิชาการ และใช้ภาษากลางซึ่งประชาชนไม่ชอบฟัง

(2.2) การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย

หลังจากการวิเคราะห์เกี่ยวกับสื่อแล้ว ก็เป็นการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายหลักของโครงการ เพื่อนำมาใช้ในการออกแบบสื่อให้สอดคล้องและเหมาะสม โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ หรือการประชุมกลุ่ม เป็นต้น ในการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายนี้เป็นวิเคราะห์เกี่ยวกับ ความสามารถการอ่านออกเขียนได้ การเปิดรับสื่อ ประเภทของสื่อ

รูปแบบการนำเสนอ เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานได้สรุปผลการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย พบว่า กลุ่มเป้าหมายยังนิยมฟังหมอลำ และต้องการรับทราบข้อมูลข่าวสารที่เป็นภาษาอีสาน โดยควรใช้เทปหมอลำเผยแพร่ทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ซึ่งต้องใช้ศิลปินหมอลำที่ประชาชนชื่นชอบเป็นผู้ลำ และใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย

ดังนั้น เมื่อหน่วยงานได้ผลสรุปจากการประเมินสถานการณ์ทั่วไปแล้ว จึงตัดสินใจเลือกใช้สื่อหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

1.2) การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารของทุกหน่วยงานที่ใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น ได้แก่ ประชาชนทั่วไป โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ซึ่งยังนิยมฟังหมอลำ แต่ทั้งนี้บางหน่วยงานได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายหลักตามลักษณะโครงการ คือ

- โครงการส่งเสริมการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ ประชาชนในเขตชนบท เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือผู้มีอำนาจตัดสินใจในการประกอบอาชีพ ซึ่งมีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป ส่วนกลุ่มเป้าหมายรอง คือ ประชาชนทั่วไป

- โครงการป้องกันสัคงคม กลุ่มเป้าหมายหลักคือ ผู้ประกอบการและผู้ประกันตน ส่วนกลุ่มเป้าหมายรอง คือ ประชาชนทั่วไป

1.3) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่า ทุกหน่วยงานที่ใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เช่นเดียวกับวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทั่วไป คือ “เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร และความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นนโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงานให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด” โดยใช้สื่อหมอลำเป็นสื่อที่ช่วยเสริมกับสื่อประเภทอื่น ๆ เพื่อให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานมีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งเป็นการเผยแพร่รณโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงานไปสู่ประชาชนนั่นเอง และเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของหน่วยงานด้วย

1.4) การกำหนดเนื้อหาเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

จากการศึกษาพบว่า ทุกหน่วยงานที่ใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น เป็นผู้กำหนดเนื้อหาที่จะเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงาน เช่น นโยบายการป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ การส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย และการประกันสังคม เป็นต้น เพื่อเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมาย โดยมอบหมายให้ศิลปินหมอลำเป็นผู้รับผิดชอบในการเขียนกลอนลำ และเป็นผู้ลำเท่านั้น

1.5) การพิจารณาศิลปินหมอลำเข้าร่วมดำเนินการ

จากการศึกษาพบว่า การพิจารณาศิลปินหมอลำเข้าร่วมดำเนินการ นั้น ทุกหน่วยงานได้กำหนดคุณสมบัติของศิลปินหมอลำไว้ ดังนี้ คือ เป็นผู้มีชื่อเสียงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับของสังคม และยังได้รับความนิยมนิยมจากประชาชน หรือศิลปินที่ชนะเลิศการประกวด เช่น ศิลปินแห่งชาติ ศิลปินที่มีชื่อเสียงของจังหวัด เป็นต้น ซึ่งการพิจารณาศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการมีอยู่ 2 วิธี คือ การกำหนดตัวศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ และการประกวดหมอลำ และการที่ได้ศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียงเข้าร่วมดำเนินการนั้น มีผลทำให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะผู้ฟังให้ความเชื่อถือ จึงสามารถจูงใจผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

บทบาทหน้าที่ของศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ

จากการศึกษาพบว่า ศิลปินหมอลำส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมดำเนินการของหน่วยงานนั้น คือ “หมอลำกลอน” ซึ่งเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่อดีตและยังได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนในปัจจุบัน เป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นที่ยอมรับจากสังคม และในกลุ่มศิลปินด้วยกัน และเคยเข้าร่วมโครงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานต่าง ๆ มาแล้วหลายครั้ง ได้แก่ ศิลปินแห่งชาติ ศิลปินหมอลำผู้ชนะเลิศการประกวด และศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียงของจังหวัด เป็นต้น

ส่วนบทบาทหน้าที่ของศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการนั้น จากการศึกษพบว่า ศิลปินหมอลำมีบทบาทหน้าที่เฉพาะในส่วนของการรับผิดชอบเขียนกลอนลำและเป็นผู้ลำเท่านั้น โดยหน่วยงานทั้งหมดเป็นผู้กำหนดเนื้อหาที่จะเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งจัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับข้อไว้ให้ ซึ่งศิลปินหมอลำต้องศึกษาเนื้อหาให้เข้าใจใน และสรุปประเด็นสำคัญเพื่อนำมาเขียนกลอนลำ ซึ่งอาจจะเขียนเองหรือให้ผู้อื่นเขียน แต่ส่วนใหญ่ศิลปินหมอลำสามารถเขียนกลอนลำได้เอง เพราะเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์มาก และที่สำคัญก็คือ ศิลปินหมอลำ ชอบลำกลอนลำที่เขียนเอง เพราะมีความสอดคล้องเหมาะสมมากกว่าที่ผู้อื่นเขียนให้ เมื่อเขียนกลอนลำเสร็จแล้วจึงนำไปให้คณะกรรมการตรวจสอบพิจารณาความถูกต้อง และสมบูรณ์เพื่อทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีที่สุด ซึ่งคณะกรรมการประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเป็นผู้พิจารณาความถูกต้องและสมบูรณ์ของเนื้อหา และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถด้านหมอลำเป็นผู้ตัดสินการประกวดหมอลำ เมื่อได้กลอนลำที่สมบูรณ์แล้ว ศิลปินหมอลำต้องท่องกลอนลำจนจำได้เพื่อจะบันทึกเทปต่อไป ซึ่งสรุปขั้นตอนของการเขียนกลอนลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ได้ดังนี้

- (1) หน่วยงานกำหนดเนื้อหาเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
- (2) บทบาทหน้าที่ของศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ
 - ศึกษาและทำความเข้าใจเนื้อหา
 - สรุปประเด็นสำคัญเพื่อนำมาเขียนกลอนลำ
 - เขียนกลอนลำ
 - ส่งกลอนลำให้คณะกรรมการตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์
 - ปรับปรุงแก้ไขกลอนลำให้ถูกต้องและสมบูรณ์
 - ท่องกลอนลำให้จำได้
 - บันทึกเสียงเพื่อนำไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

นอกจากบทบาทหน้าที่ดังกล่าวแล้ว พบว่า ศิลปินหมอลำยังได้นำกลอนลำเหล่านี้ไปเผยแพร่ในการแสดงตามงานเทศกาลต่าง ๆ อีกด้วย ทั้งนี้เพราะ ศิลปินหมอลำส่วนใหญ่ตระหนักถึงบทบาทของตนเองในการมีส่วนร่วมช่วยเหลือสังคมอยู่แล้ว โดยสอดแทรกเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้ฟังในการแสดงทุกครั้ง และที่สำคัญ ก็คือ ผู้ฟังหมอลำส่วนใหญ่ก็ต้องการฟังหมอลำที่มีเนื้อหาสาระ ไม่ใช่เพื่อความบันเทิงอย่างเดียว เพราะหมอลำที่ให้แต่ความบันเทิงผู้ฟังมักไม่ค่อยให้การยอมรับเท่าใดนัก ดังนั้นการสอดแทรกเนื้อหาสาระต่าง ๆ เข้าไปในกลอนลำจึงเป็นสิ่งที่ดีที่ไม่มีผลกระทบต่อลักษณะเฉพาะของหมอลำแต่อย่างใด

สำหรับการกำหนดทำนองของกลอนลำนั้น ศิลปินหมอลำให้ความเห็นว่า มีทำนองหลักอยู่ 3 ทำนอง คือ

(1) ทำนองลำยาวหรือลำล่อง เป็นทำนองช้า มีการเอื้อนเสียง มีความไพเราะมาก เหมาะสำหรับการพรรณนา หรือบรรยายเนื้อหาที่มีรายละเอียดมาก

(2) ทำนองลำสั้น เป็นทำนองที่เร็ว และกระชับกว่าทำนองลำยาว แต่ไม่มีการเอื้อนเสียง เหมาะสำหรับการบรรยายเนื้อหาที่มีรายละเอียด

ซึ่งทั้งสองทำนองนี้ ใช้แคนเป็นดนตรีประกอบเพียงชนิดเดียว จึงมีความไพเราะน่าฟัง และฟังได้เนื้อหาสาระ ซึ่งเหมาะสำหรับกลุ่มผู้ฟังที่มีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป

(3) ทำนองลำเตี้ย ซึ่งเป็นจังหวะที่เร็ว และสนุกสนาน ไร่ใจ

นอกจากนี้ ยังมีทำนองเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ เช่น ลำเดิน ลำเพลิน ลำชิง ลำภูไท และลำดังหวาย เป็นต้น ซึ่งเป็นทำนองเร็ว และสนุกสนาน ไร่ใจ เหมือนกับเพลงลูกทุ่งหมอลำ โดยมีเครื่องดนตรีประกอบกันหลายชนิดทั้งดนตรีพื้นบ้านและดนตรีสากล เนื้อหาที่ใช้ทำนองเร็วนี้ ต้องสรุปประเด็นให้สั้นกระชับและได้ใจความ ซึ่งเหมาะสำหรับกลุ่มผู้ฟังทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น

ซึ่งทุกทำนองสามารถใช้กับเนื้อหาทุกประเภท หรือใช้เนื้อหาเดียวกัน ได้โดยไม่มีข้อจำกัด จะแตกต่างกันก็เพียงทำนองและลักษณะการนำเสนอเท่านั้นเอง เพราะทำนอง ล้ำยาว และล้ำสั้น เป็นทำนองซ้ำใช้บรรยายเนื้อหาได้ละเอียดมากกว่า ส่วนทำนองลำเตี้ยและ ทำนองเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ นั้น เป็นทำนองเร็วใช้สำหรับเนื้อหาที่สั้น กระชับ และสรุปให้ได้ใจความ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เทปหมอลำแต่ละชุดใช้หลายทำนอง เพื่อให้มีความหลากหลายในการนำเสนอ

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมโครงการ 6 คน เกี่ยวกับความนิยมของประชาชน สรุปความเห็นได้ว่า หมอลำยังคงได้รับความนิยมอยู่เสมอเพราะ หมอลำสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น หมอลำชิง ที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นที่ชอบความสนุกสนาน ซึ่งให้ความบันเทิงมากกว่า เนื้อหาสาระ แต่ก็ยังมีกลุ่มผู้ฟังอีกกลุ่มหนึ่งที่ยังมีความนิยม “หมอลำกลอน” ซึ่งส่วนใหญ่เป็น กลุ่มศิลปินหมอลำรุ่นเก่าที่มีชื่อเสียงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีความไพเราะและมีเนื้อหาสาระมากกว่า แต่ในอนาคตศิลปินหมอลำมีความเป็นห่วงว่า หมอลำกลอนจะเริ่มเสื่อมความนิยมลงไปกับศิลปิน หมอลำกลุ่มสุดท้ายนี้เพราะไม่มีผู้สืบทอด และที่สำคัญคนรุ่นใหม่ไม่ชอบฝึกหัดหมอลำกลอนเพราะ ฝึกหัดยาก ต้องใช้เวลานานในการท่องกลอนและฝึกหัดลำ ส่วนใหญ่นิยมฝึกหัดหมอลำชิงเพราะ ฝึกหัดง่ายกว่า ใช้เวลาไม่นานก็สามารถแสดงได้ ทำให้มีรายได้ดี และกำลังได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้น การที่หน่วยงานของรัฐได้นำเอา “หมอลำกลอน” มาใช้เป็นสื่อ เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โครงการต่าง ๆ ศิลปินหมอลำมีความเห็นว่า เป็นสิ่งที่ดี เพราะทำให้ ศิลปินหมอลำมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมและมีคุณค่ามากขึ้น และที่สำคัญยังเป็นการส่งเสริม และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานให้คงอยู่สืบไป ซึ่งปัจจุบันนี้ หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐได้ ให้ความสำคัญกับศิลปินหมอลำมากกว่าในอดีต โดยเชิญให้เข้าร่วมโครงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแสดงตามงานเทศกาล การแสดงทางโทรทัศน์ และเทปหมอลำ เป็นต้น ซึ่งผลงานของกลุ่มศิลปินหมอลำที่ทำให้เกิดการยอมรับ คือ โครงการรณรงค์ต่อต้าน อีสานไม่กินปลาดิบ เมื่อปี พ.ศ. 2530 และหลังจากที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้มีการมอบรางวัลศิลปินแห่งชาติแก่ศิลปินหมอลำ จึงทำให้หน่วยงานต่าง ๆ เห็นความสำคัญของ ศิลปินหมอลำมากขึ้น

1.6) การประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานทั้งหมดที่ใช้สื่อหมอลำเพื่อการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เป็นผู้รับผิดชอบในขั้นตอนของการผลิตทั้งหมด แต่มีประสานงานและขอความ

ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ในขั้นตอนของการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

2) ขั้นตอนการผลิต

หลังจากหน่วยงานได้สรุปรวบรวมข้อมูลจากประเมินสถานการณ์ทั่วไป และตัดสินใจที่เลือกใช้สื่อหมอลำเป็นอีกสื่อหนึ่งในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยใช้หลายรูปแบบ เช่น การแสดงตามงานเทศกาล การแสดงทางสถานีโทรทัศน์ และการใช้เทปหมอลำทางหอกระจายข่าว เป็นต้น พร้อมทั้งได้เตรียมการต่าง ๆ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว หน่วยงานจึงได้ดำเนินการผลิตเทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จากการศึกษาพบว่า มีรูปแบบการผลิต 5 รูปแบบ ดังต่อไปนี้ คือ

2.1) การจัดอบรมให้ความรู้แก่ศิลปินหมอลำและการจัดประกวดหมอลำ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

(1) การจัดอบรมให้ความรู้แก่ศิลปินหมอลำ

หน่วยงานได้จัดทำโครงการอบรมให้ความรู้แก่ศิลปินหมอลำที่อยู่ในจังหวัด โดยกำหนดเนื้อหาที่อบรมเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงาน พร้อมทั้งแจกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาให้ด้วย เมื่อผ่านการอบรมเสร็จแล้วทางหน่วยงานได้จัดทำเครือข่ายของศิลปินหมอลำเพื่อการติดต่อประสานงาน และขอความร่วมมือในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อไป นอกจากนี้ยังขอความร่วมมือกับศิลปินหมอลำให้นำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมสอดแทรกในการแสดงตามงานเทศกาลด้วย

(2) การจัดประกวดหมอลำ

หลังจากนั้น หน่วยงานจึงได้จัดประกวดหมอลำในงานประจำปีของจังหวัด และกำหนดเนื้อหาที่ส่งเข้าประกวด ซึ่งเป็นการประกวดหมอลำทั้งภาคอีสาน โดยมีเงินรางวัลและโล่เกียรติยศมอบให้ ในการประกวดนี้มีคณะกรรมการ 2 ชุด คือ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเป็นผู้พิจารณาความถูกต้องและสมบูรณ์ของเนื้อหา และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถด้านหมอลำเป็นผู้ตัดสินการประกวด

(3) การผลิตเทปหมอลำ

เมื่อเสร็จสิ้นการประกวดแล้ว ทางหน่วยงานได้นำศิลปินหมอลำที่ชนะเลิศการประกวดมาบันทึกเสียง เพื่อทำการผลิตเทปหมอลำ และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่รับผิดชอบต่อไป ซึ่งหน่วยงานที่ดำเนินการรูปแบบนี้ คือ “สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด”

2.2) การจัดประกวดหมอลำ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

(1) การจัดประกวดหมอลำ

รูปแบบนี้ ไม่มีการอบรมให้ความรู้แก่ศิลปินหมอลำ โดยหน่วยงานได้จัดประกวดหมอลำทั้งภาคอีสาน และกำหนดเนื้อหาที่ประกวด พร้อมทั้งจัดเอกสารไว้ให้สำหรับศิลปินหมอลำที่เข้าประกวด โดยมีเงินรางวัลและโล่เกียรติยศมอบให้ ในการประกวดนี้มีคณะกรรมการ 2 ชุด คือ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเป็นผู้พิจารณาความถูกต้องและสมบูรณ์ของเนื้อหา และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถด้านหมอลำเป็นผู้ตัดสินการประกวด ซึ่งในการประกวดแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การประกวดกลอนลำ เป็นการประกวดผู้ประพันธ์กลอนลำ เพื่อคัดเลือกกลอนลำที่มีเนื้อหาดีที่สุด

ขั้นตอนที่ 2 การประกวดศิลปินหมอลำ โดยให้ศิลปินหมอลำใช้กลอนลำที่ผ่านการตัดสินแล้วลำประกวดกันอีกรอบ เพื่อคัดเลือกศิลปินที่ลำได้ไพเราะที่สุด

(2) การผลิตเทปหมอลำ

เมื่อเสร็จสิ้นการประกวดแล้ว ทางหน่วยงานได้นำศิลปินหมอลำที่ชนะเลิศการประกวดมาบันทึกเสียง เพื่อทำการผลิตเทปหมอลำ และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่รับผิดชอบต่อไป ซึ่งหน่วยงานที่ดำเนินการรูปแบบนี้ คือ “ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต 6 ขอนแก่น”

2.3) การกำหนดตัวศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

(1) การกำหนดตัวศิลปินหมอลำ

ในรูปแบบนี้ไม่มีการประกวดหมอลำ แต่ทางหน่วยงานเป็นผู้กำหนดตัวศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับของประชาชน เช่น ศิลปินแห่งชาติ หรือเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงของจังหวัด เป็นต้น ทั้งนี้โดยอาศัยข้อมูลจากผลการศึกษาวิจัย ที่กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้เลือกศิลปินที่ชื่นชอบ หรือหน่วยงานพิจารณาเอง

(2) การกำหนดเนื้อหาและการเขียนกลอนลำ

เมื่อได้ศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการแล้ว ทางหน่วยงานเป็นผู้กำหนดเนื้อหาที่จะเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งเตรียมเอกสารเกี่ยวข้องไว้ให้ และให้ศิลปินหมอลำเป็นผู้รับผิดชอบเขียนคำกลอน เมื่อเขียนกลอนลำเสร็จแล้ว จึงนำมาให้คณะกรรมการที่หน่วยงานแต่งตั้งขึ้น เป็นผู้พิจารณาความถูกต้องและสมบูรณ์ของเนื้อหา เมื่อผ่านการแก้ไขปรับ

ปรุงเรียบร้อยแล้ว ก็นำศิลปินหมอลำบันทึกเสียงเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่รับผิดชอบต่อไป

(3) การผลิตเทปหมอลำ

เมื่อได้เทปหมอลำต้นฉบับมาแล้ว ทางหน่วยงานจึงนำมาผลิตเพื่อเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งในการผลิตนี้มีอยู่ 3 รูปแบบ ดังนี้ คือ

รูปแบบที่ 1 หน่วยงานระดับจังหวัดเป็นผู้ผลิต และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่รับผิดชอบต่อไป ได้แก่ “ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดมุกดาหาร” “สำนักงานจังหวัดหนองบัวลำภู”

รูปแบบที่ 2 หน่วยงานระดับเขตเป็นผู้ผลิต แล้วจัดส่งไปยังหน่วยงานระดับจังหวัดในเขตรับผิดชอบเพื่อเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมายต่อไป ได้แก่ “ศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น” “และโครงการวิจัยการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน สถาบันเทคโนโลยีอาเซียน ศูนย์พัฒนาประมงน้ำจืดอุดรธานี”

รูปแบบที่ 3 คือ หน่วยงานส่วนกลางระดับกระทรวงเป็นผู้ผลิตแล้วจัดส่งไปยังหน่วยงานระดับจังหวัดเพื่อเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมายต่อไป ได้แก่ “สำนักงานประกันสังคม”

2.4) การกำหนดให้เจ้าหน้าที่ที่มีความสามารถด้านหมอลำเป็นผู้ดำเนินการ

รูปแบบนี้ เกิดขึ้นจากเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานมีความสามารถด้านหมอลำ คือ สามารถเขียนกลอนลำและร้องหมอลำได้ อีกทั้งยังเล่นดนตรีได้และมีใจรักในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่แล้ว และยังมีประสบการณ์การปฏิบัติงานในพื้นที่ ทำให้เรียนรู้สภาพปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี มีความใกล้ชิดกับประชาชน และมีความเข้าใจถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย จึงได้นำเสนอไปยังผู้บริหารของหน่วยงานให้ใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

(1) การกำหนดเนื้อหาและเขียนกลอนลำ

ด้วยประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงาน และเป็นวิทยากรบรรยายในพื้นที่ต่าง ๆ พบว่า การบรรยายวิชาการทั่วไปนั้น กลุ่มเป้าหมายไม่ค่อยให้ความสนใจ แต่ถ้ามีการร้องเพลงหรือหมอลำสลับไปด้วย กลับทำให้ผู้ฟังสนใจเป็นอย่างดี จึงทำให้นักคิดสนใจเขียนเนื้อหากลอนลำ โดยกำหนดเนื้อหาตามสภาพปัญหาในพื้นที่ และนำไปทดลองกับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ปรากฏว่าได้ผลดี หลังจากนั้นจึงได้เขียนกลอนลำฉบับสมบูรณ์และบันทึกเสียงเทปต้นฉบับพร้อมทั้งเขียนโครงการเสนอให้ผู้บริหารพิจารณา เมื่อได้รับอนุมัติโครงการแล้วจึงดำเนินการผลิตและเผยแพร่ต่อไป

(2) การผลิตเทพหมอลำ

เมื่อได้รับความเห็นชอบอนุมัติโครงการแล้ว จึงดำเนินการผลิตเทพหมอลำ และนำไปเผยแพร่ให้กับกลุ่มเป้าหมายทุกหมู่บ้านภายในเขตรับผิดชอบ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกจังหวัดในภาคอีสาน สื่อมวลชน สถาบันวิทยุ และศิลปินพื้นบ้านต่าง ๆ ในภาคอีสาน เพื่อให้การเผยแพร่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด ซึ่งหน่วยงานที่ดำเนินการรูปแบบนี้ คือ “สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์”

2.5) *คัดเลือกกลอนลำที่หน่วยงานต่าง ๆ ผลิตไว้แล้ว* ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

(1) การกำหนดเนื้อหา

ในรูปแบบนี้ หน่วยงานที่ดำเนินการได้พิจารณาคัดเลือกกลอนลำที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้ผลิตเทพหมอลำเผยแพร่ไว้แล้ว โดยคัดเลือกกลอนลำที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับโครงการที่ดำเนินการ

(2) การขออนุญาตหน่วยงานเจ้าของลิขสิทธิ์

หลังจากนั้น จึงติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ เพื่อขออนุญาตนำเทพหมอลำมาผลิตซ้ำ

(3) การผลิตเทพหมอลำ

เมื่อได้รับการอนุญาตแล้ว จึงดำเนินการผลิตและเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่รับผิดชอบต่อไป ซึ่งหน่วยงานที่ดำเนินการรูปแบบนี้ คือ “สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองบัวลำภู”

3) ขั้นตอนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

3.1) *ช่องทางการเผยแพร่และระยะเวลาการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์*

จากการศึกษา พบว่า หน่วยงานที่ใช้เทพหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น มีช่องทางการเผยแพร่ ดังนี้ คือ

(1) ช่องทางหลัก ได้แก่ หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นช่องทางหลักที่หน่วยงานใช้สำหรับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายในเขตชนบท

(2) ช่องทางรอง ได้แก่ หน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ เสียงตามสาย และรายการวิทยุ ซึ่งหน่วยงานเป็นผู้จัดเอง และผู้จัดรายการอื่น ๆ ที่ได้รับความนิยม นอกจากนี้ยังเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

ส่วนระยะเวลาการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น จากการศึกษา พบว่า หน่วยงานได้กำหนดระยะเวลาการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไว้ โดยในช่วงของการรณรงค์กำหนดให้เผยแพร่ซ้ำบ่อย ๆ แต่หลังจากนั้นก็ยังสามารถเผยแพร่ได้ตลอดโดยไม่ได้กำหนดระยะเวลาเอาไว้ ซึ่งการใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น สามารถที่ใช้เผยแพร่ได้ในระยะเวลา 2-3 ปี

3.2) จำนวนการผลิตเทปหมอลำ

จากการศึกษา พบว่า จำนวนการผลิตเทปหมอลำของแต่ละหน่วยงานนั้น ขึ้นอยู่กับจำนวนของกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่ใช้จำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบเป็นสำคัญ ซึ่งมีเป้าหมายการผลิต คือ หมู่บ้านละหนึ่งม้วน ทั้งนี้จำนวนการผลิตมีตั้งแต่ 100 ม้วนไปจนถึงเป็นพัน ๆ ม้วน

4) ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล

จากการศึกษาพบว่า การติดตามและประเมินผลของหน่วยงานทั้งหมด เป็นเพียงการติดตามผลและประเมินผลกระบวนการ (Process) เท่านั้น เช่น จำนวนหมู่บ้านที่ได้รับสื่อ เป็นต้น ส่วนการติดตามและประเมินผลที่เกิดขึ้น (Output) หรือ ผลกระทบ (Impact) นั้นไม่ค่อยได้ดำเนินการ เช่น คุณภาพของสื่อ ความรู้ที่ได้จากการฟังเทปหมอลำ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะหน่วยงานไม่ได้จัดงบประมาณสำหรับการติดตามและประเมินผล ขาดบุคลากรที่มีประสบการณ์ด้านนี้ และต้องใช้เวลาานาน

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกเจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน และศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ ในด้านความคุ้มค่าหรือต้นทุนของการการใช้เทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น สรุปความคิดเห็นได้ว่า ได้ผลดีคุ้มค่าสำหรับการลงทุน เพราะเป็นสื่อที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุด และเป็นการลงทุนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดที่ได้รับฟังด้วย แต่การใช้เทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ก็มีทั้งข้อเด่นและข้อด้อย ดังต่อไปนี้

4.1) ข้อเด่น

(1) สื่อหมอลำ เป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคอีสาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน และยังได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างสูง

(2) สื่อหมอลำ สามารถเข้าถึงประชาชนได้เป็นอย่างดี เพราะใช้ภาษาอีสานซึ่งเป็นภาษาเดียวกันกับผู้ฟัง ซึ่งเป็นภาษาชาวบ้านทำให้ฟังเข้าใจง่าย

(3) สื่อหมอลำ ให้ความบันเทิงและสนุกสนาน ซึ่งสามารถสอดแทรกเนื้อหาสาระต่าง ๆ ในกลอนลำได้ ซึ่งทำให้ผู้ฟังได้รับข้อมูลข่าวสาร และความรู้ต่าง ๆ โดยไม่รู้สึกร่าวกฎยึดเยียด

(4) สื่อหมอลำ เป็นสื่อที่เหมาะสมสำหรับคนที่ไม่ค่อยชอบอ่านหนังสือ เพราะสามารถรับทราบข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ได้จากการฟังซ้ำบ่อย ๆ

(5) การผลิตเทปหมอลำโดยใช้ศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับของประชาชน เช่น ศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น สามารถกระตุ้นความสนใจและใฝ่มน้าวใจผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

(6) การใช้เทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สามารถกระตุ้นความสนใจให้ผู้ฟังเกิดความตระหนักและสนใจข้อมูลข่าวสาร และเกิดความกระตือรือร้นเพื่อค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากสื่ออื่น ๆ

(7) การใช้เทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สามารถเผยแพร่ซ้ำบ่อย ๆ ได้ ซึ่งทำให้ผู้ฟังสามารถจดจำข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

4.2) ข้อด้วย

(1) สื่อหมอลำ เป็นสื่อที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป เพราะกลุ่มวัยรุ่นอาจจะไม่ค่อยนิยมฟัง

(2) การใช้เทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว ดังนั้น ถ้าจะให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ต้องใช้ร่วมกันกับสื่อชนิดอื่น ๆ เช่น สื่อบุคคล สื่อมวลชน และสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น โดยต้องมีการวางแผนการใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพ

(3) คุณภาพของเทปหมอลำ หากการผลิตใช้เทปที่มีคุณภาพต่ำและระบบการบันทึกเสียงไม่ดี จะทำให้อายุการใช้งานน้อยลง ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับการเก็บรักษาเทปอีกด้วย ซึ่งทำให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไม่ได้ผลเท่าที่ควร

(4) ขึ้นอยู่กับช่องทางการเผยแพร่ เพราะการใช้เทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เทปหมอลำ แม้ว่าการผลิตมีคุณภาพดีเพียงใดก็ตาม แต่หากไม่ได้เผยแพร่ก็ไม่มีประโยชน์อันใด ดังนั้น ผู้รับผิดชอบดูแลหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ต้องตระหนักถึงความสำคัญ และเอาใจใส่ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตามระยะเวลาของการรณรงค์ที่กำหนดไว้ เพราะหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน เป็นช่องทางหลักของการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เทปหมอลำ

3. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

จากการสัมภาษณ์จะลึก เจาะหน้าทีผู้รับผิดชอบงานด้านการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน สามารถสรุปปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานการใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ผู้บริหารบางหน่วยงานไม่เห็นความสำคัญของการใช้สื่อหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
2. การสนับสนุนงบประมาณไม่เพียงพอ ถึงแม้ว่าได้รับอนุมัติตามโครงการที่เสนอก็ตาม ทำให้การกระจายหมอลำในครอบครัวและพื้นที่ที่รับผิดชอบ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในกรณีที่ใช้หมอลำเกิดการขาดเสียขาด และผู้จัดสรรงบประมาณไม่ได้รับการติดตามประเมินผล
3. การดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง เพราะไม่มีการวางแผนในระยะยาว เป็นการดำเนินงานเฉพาะหน้าในแต่ละปี และบางครั้งก็ขึ้นอยู่กับผู้บริหารแต่ละคนด้วย จึงทำให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไม่ต่อเนื่อง
4. การดำเนินงานต้องได้ศิลปินหมอลำที่มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ทั้งในด้านการเขียนกลอนลำและการลำ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของประชาชน เข้าร่วมดำเนินการ จึงจะทำให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ ซึ่งต้องใช้งบประมาณมากสำหรับเป็นค่าตอบแทนแก่ศิลปินหมอลำ แม้อาศิลปินหมอลำได้ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือเป็นอย่างดีก็ตาม อีกทั้งในปัจจุบันศิลปินหมอลำที่มีความรู้ความสามารถมีอายุสูงขึ้น และไม่ค่อยมีผู้สืบทอดต่อจากหมอลำรุ่นเก่า ในอนาคตจะหาศิลปินหมอลำที่มีความรู้ความสามารถได้ยาก
5. ศิลปินหมอลำ อาจจะยังไม่เข้าใจในเนื้อหาวิชาการอย่างลึกซึ้ง จึงเขียนกลอนลำไม่ครอบคลุมเนื้อหา หรือไม่สมบูรณ์ เนื้อหาเขียนเป็นกลอนลำได้ทั้งหมด จึงทำให้ผู้ฟังต้องหารายละเอียดเพิ่มเติมจากสื่อชนิดอื่น "

4. การใช้สื่อหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในอนาคต

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่ยังเห็นความสำคัญและยังจะใช้สื่อหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อไป แต่อาจจะต้องเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เช่น นำหมอลำซึ่งมาใช้มากขึ้น หรือผลิตเป็นวีดิทัศน์ เป็นต้น เพราะประชาชนในชนบทยังนิยมฟังหมอลำอยู่ เพราะหมอลำเป็นศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เปรียบเสมือนจิตวิญญาณของคนอีสาน

แต่บางหน่วยงาน คือ โครงการวิจัยการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน สถาบันเทคโนโลยีอาเซียน มีความเห็นความแนวโน้มต่อไปในอนาคตอาจจะมีการใช้สื่อหมอลำน้อยลง เพราะในยุคข่าวสารไร้พรมแดน ประชาชนสามารถที่จะเลือกรับข้อมูลข่าวสาร และสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย และที่สำคัญหมอลำจะมีผู้ที่สืบทอดน้อยลง เพราะคนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะเป็นศิลปินหมอลำ หรือถ้าหากสนใจก็จะเป็นหมอลำซึ่งมากกว่าหมอลำกลอน เพราะหมอลำซึ่ง หัดง่ายกว่า สิ่งที่น่าห่วงที่สุดมากที่สุดคือ หากศิลปินหมอลำรุ่นเก่าหมดไปก็จะไม่เหลือ "หมอลำกลอน" ให้คนรุ่นหลังได้เห็นอีก

(ข) ประเภทของเนื้อหากลอนลำและรูปแบบการนำเสนอ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาจากเทปหมอลำทั้งหมด 9 ชุด โดยแบ่งเป็น กลอนลำ 51 กลอน และเพลงลูกทุ่ง 12 เพลง การวิเคราะห์เนื้อหากลอนลำและเพลงลูกทุ่งมี ประเด็น ดังต่อไปนี้ คือ

1. รูปแบบของเทปหมอลำ

จากการศึกษา พบว่า เทปหมอลำทั้งหมดมีการนำเสนอ 2 รูปแบบ คือ

1) เพลงหมอลำ: รูปแบบนี้นำเสนอเป็นเพลงหมอลำทุกเพลงทั้งชุด โดยมีเนื้อหาอยู่ในประเด็นเดียวกัน ซึ่งมีหลายทำนอง ทั้งทำนองช้า ๆ ที่มีความไพเราะ และทำนองเร็วที่มีจังหวะ สนุกสนาน เร้าใจ ซึ่งเทปหมอลำที่นำเสนอในรูปแบบนี้มีทั้งหมด 6 ชุด ได้แก่

- (1) ชุด “โครงการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย”
- (2) ชุด “ลำกลอนส่งเสริมการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน”
- (3) ชุด “การประชาสัมพันธ์รับสมัครนักศึกษาทางไกล กศน.”
- (4) ชุด “ไปกลางประกันสังคม”
- (5) ชุด “หมอลำรณรงค์สุขภาพของประชาชน”
- (6) ชุด “หมอลำรณรงค์ควบคุมโรคพยาธิใบไม้ตับ”

2) เพลงหมอลำและเพลงลูกทุ่ง: รูปแบบนี้ นำเสนอเป็นทั้งเพลงหมอลำและเพลง ลูกทุ่งอยู่ในชุดเดียวกัน เหตุผลก็คือ ทำให้ครอบคลุมกลุ่มผู้ฟังมากขึ้น และมีความหลากหลาย เพราะถึงแม้ผู้ฟังที่ไม่เข้าใจภาษาอีสานก็สามารถฟังเพลงลูกทุ่งได้ เพราะประชาชนในเขตชนบท ส่วนใหญ่ก็ชอบฟังเพลงหมอลำและเพลงลูกทุ่งอยู่แล้ว ซึ่งเทปหมอลำที่นำเสนอในรูปแบบนี้มีอยู่ 3 ชุด ได้แก่

- (1) ชุด “จังหวัดหนองบัวลำภู รณรงค์เพื่อต่อต้านเอดส์”
- (2) ชุด “เอดส์โลก เอดส์เพื่อนรัก”
- (3) ชุด “สมองต้องมีสารไอโอดีน หัวใจมีน้ำมันแม่ ดวงตามีวิตามินเอ เลือดมี ธาตุเหล็ก”

จากรูปแบบของเทปหมอลำทั้ง 2 รูปแบบดังกล่าว ยังสามารถแบ่งการนำเสนอ ได้อีก 2 รูปแบบ คือ

1) บทความกับบทเพลง: การนำเสนอรูปแบบนี้ เป็นการบรรยายให้ความรู้สลับกับ บทเพลงหมอลำหรือลูกทุ่ง ซึ่งเป็นบทความสั้น ๆ หรือคำขวัญ เป็นเนื้อหาที่สอดคล้องกัน ทำให้

ผู้ฟังได้รับทราบรายละเอียดมากขึ้น เหมาะสำหรับนำไปเผยแพร่ทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน แต่ไม่เหมาะสำหรับการเผยแพร่ทางสถานีวิทยุ เพราะผู้จัดรายการต้องคัดเลือกเพลงที่มีบทความแทรกอยู่ ซึ่งเทปหมอลำที่นำเสนอในรูปแบบนี้มีอยู่ 4 ชุด ได้แก่

- (1) ชุด “โครงการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย”
- (2) ชุด “การประชาสัมพันธ์รับสมัครนักศึกษาทางไกล กศน.”
- (3) ชุด “จังหวัดหนองบัวลำภู วรรณคดีเพื่อต่อต้านเอดส์”
- (4) ชุด “หมอลำรณรงค์ควบคุมโรคพยาธิใบไม้ตับ”

2) บทเพลงอย่างเดียว: การนำเสนอรูปแบบนี้ เป็นบทเพลงหมอลำหรือเพลงลูกทุ่งทั้งหมด โดยไม่มีการบรรยายบทความต่าง ๆ สอดแทรก ซึ่งผู้ฟังจะได้รับความรู้จากเนื้อหาของแต่ละบทเพลง สามารถนำไปเผยแพร่ได้ทั้งหอกระจายข่าวและสถานีวิทยุ เพราะสะดวกและทำให้ผู้ฟังได้รับความเพลิดเพลินสนุกสนาน ซึ่งซึ่งเทปหมอลำที่นำเสนอในรูปแบบนี้มีอยู่ 5 ชุด ได้แก่

- (1) ชุด “ลำกลอนส่งเสริมการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน”
- (2) ชุด “ไปกลางประกันสังคม”
- (3) ชุด “หมอลำรณรงค์สุขภาพของประชาชน”
- (4) ชุด “เขตสี่โลก เอดส์เพื่อนรัก”
- (5) ชุด “สมองต้องมีสารไอโอดีน หัวใจมีน้ำนมแม่ ดวงตามีวิตามินเอ เลือดมีธาตุเหล็ก”

2. ประเภทของกลอนลำ

จากการศึกษาพบว่า ศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการกับหน่วยงานต่าง ๆ นั้น คือ “หมอลำกลอน” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียงมานาน เป็นปูชนียบุคคลที่ได้รับการยกย่องจากสังคม และยังได้รับความนิยมจากประชาชนอยู่ในปัจจุบัน เช่น ศิลปินแห่งชาติ หรือศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียงของจังหวัด เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์มาก สามารถเขียนกลอนลำได้เอง ซึ่งการเขียนกลอนลำนั้นจะใช้ทำนองต่าง ๆ กันไป ขึ้นอยู่กับความชำนาญของศิลปินหมอลำแต่ละท่าน และวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

จากการศึกษาพบว่า ประเภทของกลอนลำที่ใช้ยังคงเป็นทำนองดั้งเดิมอยู่ ได้แก่ ลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเตี้ย นอกจากนี้ยังมีการใช้ทำนองเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ อีก คือ ลำเพลิน ลำเดิน ลำชิง ลำภูไท ลำตังหวาย เป็นต้น ซึ่งกลอนลำทำนองต่าง ๆ สามารถใช้กับเนื้อหาเรื่องเดียวกันโดยไม่มีข้อจำกัดแต่อย่างใด เพราะทุกทำนองสามารถใส่เนื้อหาประเภทใดก็ได้ จะแตกต่างกันเฉพาะจังหวะที่เร็วหรือช้า และลักษณะการนำเสนอเท่านั้น ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1) ทำนองช้า: ได้แก่ ลำทางยาว และลำทางสั้น ถึงแม้จะมีทำนองแตกต่างกันบ้าง คือ ลำทางยาว มีทำนองช้า อ่อนโยน และมีการเอื้อนเสียงให้เกิดความไพเราะ ส่วนลำทางสั้น มีทำนองคล้ายกันเพียงแต่มีจังหวะเร็วและกระชับขึ้น และไม่มีการเอื้อนเสียง ซึ่งใช้สำหรับการบรรยายเนื้อหาที่ไพเราะละเอียด โดยมุ่งเน้นการเสนอเนื้อหาสาระเป็นสำคัญ ดนตรีประกอบใช้แคนเพียงอย่างเดียว ทำให้ผู้ฟังสามารถจับใจความเนื้อหาได้ง่าย เหมาะสำหรับกลุ่มผู้ฟังที่มีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป ที่ต้องการฟังกลอนลำที่ไพเราะและได้เนื้อหาสาระ โดยแต่ละกลอนมีความยาวตั้งแต่ 3-5 นาทีหรือมากกว่านั้น ขึ้นอยู่กับรายละเอียดของเนื้อหา

2) ทำนองเร็ว: ได้แก่ ลำเต้ย ลำเพลิน ลำเดิน ลำชิง เป็นต้น ซึ่งเป็นทำนองที่มีจังหวะรวดเร็วและสนุกสนาน ใช้ดนตรีประกอบหลายชนิดทั้งดนตรีพื้นบ้านและดนตรีสากล เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน ส่วนเนื้อหาที่นำเสนอมีลักษณะที่สั้นกระชับ และสรุปให้ได้ใจความแต่ละกลอนมีความยาวไม่เกิน 3 นาที ซึ่งทำนองเร็วเป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังทุกกลุ่มอายุ โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น

สรุปได้ว่า การนำเสนอเทปหมอลำแต่ละชุดนั้น มีทั้งทำนองช้าและทำนองเร็ว เพื่อให้เกิดความหลากหลาย แต่ส่วนใหญ่นิยมใช้กลอนลำทำนองเร็วมากกว่า เพราะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ครอบคลุมหลายกลุ่ม แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน และความต้องการกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ

3. ประเภทของเนื้อหาที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์

จากการศึกษา พบว่า เทปหมอลำที่ใช้เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน ทั้ง 9 ชุดนั้น มีการนำเสนอเนื้อหา ดังต่อไปนี้ คือ

- 1) การส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย
- 2) การส่งเสริมการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน
- 3) การประชาสัมพันธ์รับสมัครนักศึกษาทางไกล กคน.
- 4) การประกันสังคม
- 5) การสาธารณสุข ซึ่งแบ่งออกได้ ดังนี้
 - 5.1 การควบคุมและป้องกันโรคเอดส์
 - 5.2 การควบคุมและป้องกันโรคอุจจาระร่วง
 - 5.3 การควบคุมและป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับ
 - 5.4 การควบคุมและป้องกันโรคไข้เลือดออก
 - 5.5 การควบคุมและป้องกันอุบัติเหตุ

- 5.6 การคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหารและยา
- 5.7 การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่
- 5.8 การส่งเสริมและป้องกันโรคขาดวิตามินเอ และธาตุเหล็ก
- 5.9 การส่งเสริมและป้องกันโรคขาดสารไอโอดีน
- 5.10 การสาธารณสุขมูลฐาน

ซึ่งมีรายละเอียดของเนื้อหาที่นำเสนอในแต่ละประเด็น ดังต่อไปนี้

1. การส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีกลอนลำทั้งหมด 7 กลอน เป็นทำนองช้า 2 กลอน และทำนองเร็ว 5 กลอน โดยนำเสนอเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีประเด็นการนำเสนอ ดังนี้

1) ความเป็นมาของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย โดยกลอนลำได้นำเสนอเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีการพัฒนามาตามลำดับ ดังกลอนลำว่า

“...นับตั้งแต่ไทยเขาเปลี่ยนระบอบการปกครอง ผู้กันดีทั้งผองซุนตาซุนหน้า
ปี 2475 เริ่มปรับรูปขบวน ถือว่าโดนพอควรหกสิบปีกว่า
หาลังเทือกะยัง ลังเทือกะซิม หาบางคราวนี้กะลิมบางทีนี้กะเร่ง
หบบางเทือนี้กะเร่ง บางเทือนี้กะยังไปตกอยู่ในอุ้งมือมาร หลายหนเดิบอยู่
หบบ่ม หันสู่เลือกตั้งหยั่งเสียง จุดกระบอกตะเกียงจุดไฟอีกใหม่
ประชาชนเป็นใหญ่กล้าแข็งแรงแผอ เลือกตั้งคัด ส.ส. ผู้แทนต่างหน้า...”

(ลำสัน ข้อควรปฏิบัติในระบอบประชาธิปไตย: จุมทอง เสียงเสนห์)

2) การปฏิบัติตนของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย โดยกลอนลำมีเนื้อหา กล่าวถึง บทบาทหน้าที่และการปฏิบัติตนของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย 10 ประการ ที่ไม่ใช่เฉพาะการเลือกตั้งเท่านั้น ดังกลอนลำว่า

“...ไ้อ้ละหนอ ไ้อ้วารัก รักประชาธิปไตย ต้องเข้าใจการปกครอง เทิดทูนย่องสถาบัน
ใจมุ่งมั่นพัฒนา บ่หาญกล้าทำความผิด ไปใช้สิทธิ์ที่ตนมี ทำหน้าพลเมือง ยอมรับเสียงคน
ส่วนใหญ่ บ่ก้าวกายสิทธิบุคคล แล้วตื่นตนทุกกาลยาม เผ่าติดตามข่าวสาร โดยย่อ ๆ 10
ประการ เอ็นประชาธิปไตย ความหมายมีจั่งได้ โปรดฟังไว้จักหน้อย ก่อนเด้อเจ้า...”

(ลำสัน ข้อควรปฏิบัติในระบอบประชาธิปไตย: จุมทอง เสียงเสนห์)

3) วิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตย กลอนลำนำเสนอเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นต้องเริ่มต้นที่ตัวเราและครอบครัวก่อน ซึ่งก็คือ การดำเนินชีวิตประจำวันนั่นเอง เช่น การคบเพื่อนต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน รับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น อันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ดังกลอนล่าวา

“...ครอบครัวน้อคนผู้ไร้หลักประชาธิปไตย	พุงไว้ตอนเรือรัว
การคบเพื่อน การคบฝูง การทำงานทุก ๆ ด้าน	ไผ่ถือได้เอี่ยมสมัย
โดยยึดมั่นคุณค่าไว้ บ่แหม่นเฮ็ดเทียวผิวผิน	หลักดำเนินชีวิตเคารพสิทธิบุคคล
ใช้เหตุผลลบลสม รับผิดชอบต่อสังคม	และเป็นตัวของตัวแท้บิยินยอมให้ไผ่ย้า...”

(ลำยาว วิถีประชาธิปไตย: จุมทอง เสียงเสนห์)

4) เชิญชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง กลอนลำมีเนื้อหาเชิญชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งทุกระดับ และตระหนักถึงความสำคัญของการเลือกตั้ง ดังเช่นกลอนล่าวา

“...ไปใช้สิทธิของตน เมื่อเลือกตั้งทุกหา	อย่าลิดคงอ้างว่าเสียเวียกเสียงงาน
ว่าชายตนชายชาติ พยายามหาโอกาส	ไปเลือกอย่างเสรีใช้สิทธิเฮามี
บ่อนหลบบ่อนผั้น ทับสิทธิผิดแผก...”	

(ลำสั้น ข้อควรปฏิบัติในระบอบประชาธิปไตย: จุมทอง เสียงเสนห์)

5) รณรงค์ไม่ให้ประชาชนขายสิทธิ์ขายเสียงของตน กลอนลำนำเสนอเนื้อหาที่โน้มน้าวใจไม่ขายสิทธิ์ขายเสียง โดยเน้นถึงศักดิ์ศรีของความเป็นคน และผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับประเทศชาติ ดังกลอนล่าวา

“...ฟังลำแล้วจำเอาไว้	ประชาธิปไตยถือไว้มั่นแก่น
อย่าให้ผู้แทนเขามาจับจ่ายซื้อ	คือเฮานี้บ่แหม่นคน
คนจนนี้ก็คนเด้อค่า	มีสติปัญญาเรียนรู้เทาทัว
คนจนบ่ขัวคือสมัยแต่ก็	เดี้ยวนี้ยุคพัฒนา...”

(ลำเต้ย คนยุคใหม่ไม่ขายสิทธิ์ ขายเสียง: ราตรี ศรีวิไล)

6) การพิจารณาลักษณะของผู้แทนที่ดีและไม่ดี ซึ่งกลอนลำนำเสนอถึงพฤติกรรมของผู้แทนที่ควรเลือกและไม่ควรเลือก โดยดูจากบรรพบุรุษ ฐานะทางครอบครัวก่อน และหลังเป็นผู้แทน และความรู้ความสามารถ เป็นต้น ดังกลอนล่าวา

“...ชาวไทยใคร่ครวญให้ดี
พ่อแม่พี่น้อง หญิงชาย
สิ่งเหล่านี้ไซ้ จะช่วยชี้ทาง

สมบัติพัสถานนานา
หรือด้วยความบริสุทธิ์ทาง

โดยพิจารณาที่บุญตายาย
มีอาชีพสืบสายกันมาอย่างไร

ว่าเขาได้มาด้วยพฤติกรรมอำพราง
หรือจากกรรมตกตางเบียดเบียนคนอื่น...”

(ลำเตี้ย การพิจารณาผู้แทนที่ควรเลือก: ราชตรี ศรีวิไล)

7) ผลของการเลือกผู้แทนไม่ดี โดยกลอนลำได้นำเสนอถึงผลที่เกิดจากการ
เลือกผู้แทนไม่ดีเข้าไป ย่อมทำให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติ เช่น การข้อราษฎรบังหลวง
ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ ดังกลอนลำว่า

“...เมืองไทยกำลังพัฒนา
ไม่ใช่เข้าไปวุ่นวาย
ผู้แทนบางคน เข้าไปหวังผลกอบโกยกำไร
ขายเอากำไรกอบโกยโกงกิน...”

จะเลือกใครมาควรมีเป้าหมาย
เพราะหลงมงายอำนาจมาดใหญ่
ข้อสิทธิข้อเสียงเราไป

(ลำเตี้ย คนยุคใหม่ไม่ขายสิทธิ์ ขายเสียง: ราชตรี ศรีวิไล)

2. การส่งเสริมการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน มีกลอนลำ 5 กลอน เป็นทำนองซ้ำ
ทั้งหมด แบ่งเป็น ลำทางยาว 3 กลอน และลำทางสั้น 2 กลอน ซึ่งมีประเด็นการนำเสนอ ดังต่อไป
นี้

1) สภาพปัญหาทั่วไป โดยกลอนลำนำเสนอเกี่ยวกับสภาพความอุดมสมบูรณ์
ของทรัพยากรธรรมชาติในอดีต เช่น ในน้ำมีปลาในนามีข้าว ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น
แต่ปัจจุบันถึงแม้จะมีความเจริญมากขึ้น แต่ธรรมชาติถูกทำลาย ทำให้เกิดความแห้งแล้ง ฝนไม่ตก
ตามฤดูกาล ไม่มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนอดีต ดังกลอนลำว่า

“...คิดเบ็งเอาดูท่านแต่โบราณพ่อแม่
ฝนกะบ่ขาดฟ้าปลากะบ่หนีหนอง
ตาออนซอนฝนฟ้าตกมาตามฤดูกาล
คนกะหมั่นกะยีนบ่คือสู่มือนี่ดีล้นสิ้นหลาย
บ่ช่างมีคนตัดป่าทำลายม้าง

แต่สมัยก่อนนี้โบราณเว้าเล่ามา
ตามลำคลองในนาห่มูปลาคือหัวหมอน
ชาวบ้านกะหัวขึ้น
มวลดงดอนป่าไม้เขียวชุ่มเย็นดี
บ่มีไผ่ถางโค่นดงดอนเป็นป่า...”

(ลำสั้น การเลี้ยงปลาในภาคอีสาน: เคน ดาเหลา)

2) ประโยชน์ของการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน กลอนลำนำนเสนอวิธีการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน ทำให้ได้ปลาตัวโตสำหรับบริโภคภายในครัวเรือน ซึ่งเป็นอาหารที่มีโปรตีนสูงและนำไปขายเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งเป็นวิธีการที่ง่ายและลงทุนไม่มาก ดังกลอนล่าวา

“...ปลาที่เขาจะเลี้ยงนั้นวิธีง่ายทำลบาย
เขาลงทุนกะบหลายชอยประหยัดการใช้
ทรัพยากรที่มีไว้ในครัวเรือนท้องถิ่น
ลิมปลากไว้กินเหลือกะขายได้ซ้ำจำไว้ฮ้ำฮอน
เกษตรกรเขาซีได้กินงายจับปลากิน
เป็นอาหารที่มีโปรตีนสูงทุกคนให้จำไว้
ถ้าเหลือกินเหลือใช้นำไปขายตลาด...”

(ลำสัน การเลี้ยงปลาในภาคอีสาน: เคน ดาเหลา)

3) การอนุบาลลูกปลาในกระชัง กลอนลำนำนเสนอวิธีการอนุบาลลูกปลาก่อนจะปล่อยลงไปในบ่อ โดยการไปซื้อลูกปลามาเลี้ยงในกระชังหรือบ่อดินไว้ก่อน เพื่อให้ปลาตัวโตพอสมควรแล้วจึงนำไปปล่อยลงในบ่อเลี้ยง ดังกลอนล่าวา

“...อนุบาลเลี้ยงไว้ปลานี้กะใหญ่ไว้
ถ้าปลาเขาอนุบาลเลี้ยงไว้โตใหญ่พอสมควร
จึงปล่อยลงในสระบ่อเขาที่ซุดไว้
ปลาของเขากะซีได้มีแต่โตใหญ่ ๆ
และมีหลายเพิ่มขึ้นเรื่อยจับกินได้และส่งขาย
การอนุบาลลูกปลามีอยู่หลายวิธี
เกษตรกรต้องทำไว้...”

(ลำยาว การอนุบาลลูกปลาในกระชัง: เคน ดาเหลา)

กลอนลำยังนำเสนอวิธีทำกระชังสำหรับอนุบาลลูกปลา โดยการใช้ผ้าเขียวมาเย็บติดกันเป็นสี่เหลี่ยม ซึ่งสามารถปฏิบัติได้ง่าย ดังกลอนล่าวา

“...จงมาใช้วิธีที่สองนี้กะงาย
ทั้งสบายอีกซ้ำทำได้ง่ายกว่าเดิม
ทั้งประหยัดอีกด้วยเชิญอวยฮูมาฟัง
จงอนุบาลลูกปลาในกระชังจ้งแมนดีถ้าทำได้
พากันทำกันใช้ ไผ่มันผู้ซ่งเกี่ยว
คือเย็บผ้าเขียวติดกันมีลักษณะเป็นคอก
มีสี่มุม สีเหลี่ยม หรือสี่ด้าน
มีพื้นคือกันกับมั่งเฮานอนน้อฮ้อฟอลง
แล้วเอาหงายท้องขึ้นทำให้เตงตั้งดี...”

(ลำยาว การอนุบาลลูกปลาในกระชัง: เคน ดาเหลา)

และกลอนลำยังนำเสนอเกี่ยวกับประโยชน์ของการเลี้ยงปลาในกระชัง คือ เพื่อป้องกันศัตรูของลูกปลา เช่น งู ปลาชอน เป็นต้น ทำให้ลูกปลาแข็งแรงและโตเร็ว ส่วนปลาที่นำมาเลี้ยงต้องเป็นปลาที่กินพืชเท่านั้น คือ ปลานิล ปลาไน ปลาตะเพียน เป็นต้น ดังกลอนล่าวา

“...เลี้ยงปลาในกระชัง จังแมนดีเหลือล้น พันจากอันตรายด้วย เฉพาะปลายังอ่อน
พวกปลาช่อน ปลาดุก และงู เป็นศัตรูม้วนลูกปลาน้อย ๆ รักษาไว้จังแมนดี
เพราะเหตุนี้ปลาจึงใหญ่โตไว ทั้งแข็งแรงและปลอดภัย มันรักษาโตมันได้
ปลานำมาเลี้ยงนี้ ต้องหาอย่างพันธุ์ดี ปลากินพืชกินผัก เช่น ปลานิลปลาใน
ปลาตะเพียน ง่ายดีการเลี้ยง...”

(ลำยาว การอนุบาลลูกปลาในกระชัง: เคน ดาเหลา)

4) วิธีทำน้ำเขียว กลอนลำบอกวิธีการทำน้ำเขียว ซึ่งเป็นอาหารธรรมชาติ
สำหรับลูกปลา ทำให้ลูกปลาโตเร็ว มีวิธีทำหลายวิธี ดังกลอนลำว่า

“...ทำน้ำเขียวนี้กะหากมืออยู่หลายวิธี พากันฟังให้ดีฉันชีล่าต่อ
เอาซีหนู ซีเปิด ซีโกให้ไหลลงในบ่อน้ำจืดซีเขียว อยาซีทำมือเดียวให้ทำไปทุกมือ
อยาซีอูซีอู ๆ เฮาต้องขยัน สอนบ่ยคอกนี้กะดีคือกัน ซีควายเฮานี้
ตามภาษาเขาเรียกทำน้ำให้เขียว หยั่งกะดีทีเดียวอาหารธรรมชาติ
ถ้าผู้ทีฉลาดเรียกว่า แพลงตอน ...”

(ลำสั้น วิธีการทำน้ำเขียว: บุญเพ็ง ใผผิวชัย)

กลอนลำยังนำเสนอข้อห้ามในการทำน้ำเขียว คือ ไม่ควรจะทำน้ำเขียวใน
บริเวณน้ำไหล หรือในที่นาเพราะจะมีผลเสียต่อการปลูกข้าว ดังกลอนลำว่า

“...ทำน้ำเขียวเราต้องทำบ่อน้ำนิ่ง อย่าไหลผ่านไปมา
ไหลตลอดเวลออย่าซีทำขอห้าม น้ำมันไหลไปนี้ พัดน้ำเขียวเอาหนีเบ็ดเกลี้ยงบ่เหลืออยู่
มันบ่เขียวดีหมูน้ำมันไหลพัดถมซีเขียวได้จังได้ อิกอย่างหนึ่งบ่บ่ควรทำไว้ คือ บ่อในนา
เมื่อเลี้ยงปลาเอาใส่บ่ยยูเรียซีเล้าเสียผลข้าว เพราะว่าตัวต้นข้าวงามหลายบ่ออกดอก...”

(ลำสั้น วิธีการทำน้ำเขียว: บุญเพ็ง ใผผิวชัย)

5) การเลี้ยงปลาหลายชนิดรวมกัน กลอนลำนำเสนอประโยชน์ของการเลี้ยง
ปลาหลายชนิดรวมกัน เพราะปลาแต่ละชนิดมีวิถีกินอาหารไม่เหมือนกัน เช่น บางชนิดชอบกิน
อาหารระดับผิวน้ำ บางชนิดชอบกินอาหารที่อยู่กลางน้ำ และบางชนิดชอบกินอาหารตามก้นบ่อ
เป็นต้น ซึ่งทำให้น้ำในบ่อสะอาด ดังกลอนลำว่า

“...ปลาที่เอามาเลี้ยงนั้นควรเอาอย่างหลายชนิด เพราะมันกินอาหารนั้น บคคือกันหลายอย่าง
ต่างปลาจีน ปลาตะเพียน ชอบหากินอาหารอยู่ระดับผิวน้ำนั้นมันซ้ำต่างกัน
ปลายีสก ปลานิลนั้น มันกะต่างปลาตะเพียน ชอบหากินอาหารระหวางตอนกลางน้ำ
ปลานวลจันทร์ ปลาไนนี้จะหากินตามก้นบ่อ ระดับใต้พื้นน้ำ มันนั้นมักหลาย...”

(ลำยาว อาหารปลาและการเลี้ยงปลาหลายชนิด: บุญเพ็ง ใฝ่ผิวชัย)

6) อาหารสำหรับปลา โดยกลอนลำได้นำเสนอเกี่ยวกับอาหารสำหรับลูกปลา คือ หัวอาหารสำหรับลูกสุกรหรือหัวอาหารสำหรับเปิดกำลังไข่ ผสมกับรำอ่อน ดังกลอนลำว่า

“...หัวอาหารเอาไว้อาหารเปิดกำลังไข่ หัวอาหารลูกหมูน้อย หมูเล็กบตันใหญ่
อาหารผสมเข้ากับรำอ่อน ๆ ป้อนให้ปลากินสู่มือปลานั้นซิใหญ่ไว้...”

(ลำยาว การอนุบาลลูกปลาในกระชัง: เคน ดาเหลา)

นอกจากนี้ กลอนลำยังนำเสนอเกี่ยวกับอาหารสำหรับปลาตัวโต ซึ่งหาได้ง่าย ในท้องถิ่น เช่น ไบมัน ผักบุง แมลง ปลวก หัวอาหาร และรำ เป็นต้น ดังกลอนลำว่า

“...มีอาหารอยู่หน้าไสนาสวนสวนปลาชกินได้ เช่น ไบมัน หัวมันสำปะหลัง ผักบุง
มวลงแมลง และฝูงปลวก หัวอาหารและหังเหย หรืออำหมู่นี้ดีแท้ แน่นอน
ก่อนเสหาได้แล้วเออลงไปในบ่อ ให้ปลากินแล้วกะอ้วนปลานั้นกะใหญ่ไว้...”

(ลำยาว อาหารปลาและการเลี้ยงปลาหลายชนิด: บุญเพ็ง ใฝ่ผิวชัย)

7) หน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยกลอนลำนำเสนอชื่อหน่วยงานที่เกษตรกรหรือ ผู้สนใจสามารถติดต่อขอรับเอกสาร หรือขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่ได้ ดังกลอนลำว่า

“...ถ้าพ่อแม่พี่น้อง ชุมเกษตรกร อ่านหลักฐาน เอกสาร ยังบตันเข้าใจ
หรือต้องการคำปรึกษา หาวิชาเพิ่มเติม ซิเล่าไปหาไล่ได้
ไปหนี่ตี้มวลเจ้า พาเขาไปติดต่อ คือ เจ้าหน้าที่ประมงจังหวัด
เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่ ธกส. ครูประจำสำนักงานกลุ่มโรงเรียน
เกษตรกรผู้เชี่ยวชาญและการเกษตร ในหมู่บ้านของท่านอย่ากาย
หลาย ๆ คนที่เว้า เจ้าหน้าที่ทุกคน ยินดีรับปรึกษาให้เข้าใจ เต๋อท่าน...”

(ลำล่องลา แนะนำการเลี้ยงปลา: บุญเพ็ง ใฝ่ผิวชัย)

3. ประชาสัมพันธ์การรับสมัครนักศึกษาทางไกล ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ซึ่งมีกลอนลำเพียงกลอนเดียว เป็นทำนองซ้ำ คือ ลำทางยาว โดยมีประเด็นการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

1) การประชาสัมพันธ์การรับสมัครนักศึกษาทางไกล โดยกลอนลำนำเสนอระยะเวลาของการรับสมัคร และประเภทของการรับสมัคร ดังกลอนลำว่า

“...นี่หละพ่อแม่เอ๋ย	เมษายนรับสมัครเรียนแล้ว ตุลาคมยังมีต่อ
ขอบอกพวกพ่อแม่พี่น้อง	ลุงป้า หนู่มคะนอง
ภาคเรียนที่สองปีนี้	การศึกษาทางไกล รับสมัครอีกต่อ
รับเข้าเรียนประถม ม.ต้น ม.ปลาย	เปิดโอกาสให้พ่อแม่พี่น้อง ลุงป้าและหนู่มสาว
ไผ่สายตายาวมองการณ์ไกลตัดสินใจ	การศึกษาทางไกล สมัครไว้เรียนแน่
รับสมัครตั้งแต่ ป.6 ม.3 และ ม.6	แน่แล้วสมัครได้อย่างชยุตยาม...”

(ลำยาว รับสมัครนักศึกษาทางไกล กศน. ประยูรศรี สมหมาย)

2) การเตรียมหลักฐานการสมัครเรียน โดยกลอนลำนำเสนอเกี่ยวกับหลักฐานที่ต้องนำไปในวันรับสมัคร ได้แก่ สำเนาวุฒิการศึกษา สำเนาทะเบียนบ้าน รูปถ่ายสองใบและเงินค่าสมัครเรียน ดังกลอนลำว่า

“...แห้วผู้ฟังเอ๋ย	หลักฐานกะตามที่กำหนดไว้
วุฒิเดิมกะเตรียมไป	ทะเบียนบ้านนำแน
ถ่ายเอกสารเด้อ พ่อแม่พี่น้อง	ของจริงเจ้าเพิ่นส่งคืน
รูปถ่ายกะขอนำเจ้า	เอาเพียงสองใบ กับเงินอีกนิดหน่อย...”

(ลำยาว รับสมัครนักศึกษาทางไกล กศน. : ประยูรศรี สมหมาย)

3) ประโยชน์ของการเรียนศึกษาทางไกล โดยกลอนลำนำเสนอเกี่ยวกับของการเรียนศึกษาทางไกล เช่น ทำให้มีวุฒิการศึกษาและความรู้เพิ่มมากขึ้น ประหยัดค่าใช้จ่ายสมัครงานได้ง่าย และมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันกับระบบปกติ เป็นต้น ดังกลอนลำว่า

“...สมัครเรียนทางไกล ประหยัดค่าใช้จ่าย	ทั้งวุฒิก็ได้ ทั้งความรู้กะเล่ามี
พุดถึงศักดิ์ศรี นอทาน มันกะเท่าเทียมกัน	กับในระบบทุกอย่าง แห้วบ่มีแตกมีต่าง
สมัครงานใด ๆ กะได้ บ่มีว่าเสียใจ	สอบเข้าได้ทุกอย่าง...”

(ลำยาว รับสมัครนักศึกษาทางไกล กศน. : ประยูรศรี สมหมาย)

4) หน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยกลอนลำนำเสนอเกี่ยวกับหน่วยงานที่สามารถติดต่อสอบถาม และขอรายละเอียดเพิ่มเติมได้ คือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดศรีสะเกษ ดังกลอนล่าวา

“...มีปัญหาสอบถามได้ หรือสิโทรถามไป 612601
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนศรีสะเกษ .ด้อพี่น้อง โทรถามได้ชู่ ๆ ยาม...”

(ลำยาว รับสมัครนักศึกษาทางไกล กศน. ประยูรศรี สมหมาย)

4. การประกันสังคม มีกลอนลำทั้งหมด 10 กลอน เป็นทำนองช้า 2 กลอนและทำนองเร็ว 8 กลอน ซึ่งมีประเด็นการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

1) การประกันสังคมคืออะไร โดยกลอนลำได้อธิบายถึงหลักการของการประกันสังคม ซึ่งประกอบด้วยรัฐบาล นายจ้าง และลูกจ้าง ได้นำเงินมารวมกันตั้งเป็นกองทุนทดแทนเพื่อเป็นกองทุนสำหรับการจ่ายเงินทดแทนแก่ลูกจ้างเมื่อเกิดการเจ็บป่วย คลอดบุตร ทูพผลกระทบ ขราภาพ และเสียชีวิต ดังกลอนล่าวา

“...การประกันสังคม คือ การประกันตนไว้	ในสังคมมาโฮมหมู่
คือเขาอยู่เป็นลูกจ้างนายห้างก็สวมกัน	เงินกองทุนสวนนี้เพินหักจากเงินเดือนเขา
เพินเอาไปสวมกันทำชอยเขาเอาไว้	บไปใสเงินม่วนนี้เขาวมกันเป็นก้อนกลุ่ม
เป็นสามส่วนตั้งแล้วเจ้าเข้าไปอยู่โฮมกัน	คือนายจ้างกับลูกจ้างอีกส่วนหนึ่งเป็นของรัฐ
จัดเป็นสามแวงแบ่งกันหนอเอาไว้	ยามเขามีเจ็บไข้ คั้นโฮมกันเอาไว้จ่าย
หนึ่งเขาตาย สองเจ็บป่วย สามทุพผลกระทบ	สิยามคลอดบุตรกะได้ ให้จำไว้สิประการ...”

(ลำยาว การประกันสังคม: อวีวรรณ พันธุ)

2) ผลประโยชน์ของการประกันสังคมที่ลูกจ้างได้รับ กลอนลำนำเสนอแต่ละประเด็น ดังต่อไปนี้

(2.1) การเจ็บป่วย กรณีฉุกเฉิน ผู้ประกันตนสามารถเข้ารับการรักษาที่สถานพยาบาลได้ทุกแห่ง โดยสำนักงานประกันสังคมจะจ่ายค่ารักษาพยาบาลที่เกิดขึ้นภายใน 72 ชั่วโมงนับแต่เข้ารับรักษาแต่ไม่รวมวันหยุด ซึ่งกำหนดไว้ว่า ทั้งผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยในไม่เกิน 2 ครั้งต่อปี ดังกลอนล่าวา

“...บอกเรื่องประโยชน์ทดแทน	บอกกับแฟน ๆ กรณีฉุกเฉิน
อุบัติเหตุเกิดด้วยบังเอิญ	กรณีฉุกเฉินรักษาได้ทุกที่
ขอให้เรามีบัตรรับรองสิทธิ์เอย	

เขาจ่ายค่าโรงพยาบาล
ฟังลำขอให้เข้าใจ
จะขึ้นหรือลงวันหยุดไมรวม...”

ไม่ต้องรอนานเขาจัดการให้ไว
เขาจ่ายภายในเจ็ดสิบสองชั่วโมง

(ลำเตี้ย ประโยชน์ทดแทนกรณีฉุกเฉิน: จวีวรรณ พันธุ)

กรณีผู้ป่วยภายใน ได้รับค่ารักษาพยาบาลไม่เกินวันละ 1.200 บาท ส่วนการผ่าตัดใหญ่ไม่เกิน 2 ชั่วโมงได้รับไม่เกิน 6.000 บาทต่อครั้ง และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อีกหลายประการ ดังกลอนล้าว่า

“...กรณีผู้ป่วยภายใน
วันละพันสองไม่เกิน
อีกทั้งกรณีภายใน
ตกลงจ่ายตามเป็นจริง
ถ้าคิดเป็นเงินละก็ไม่เกินหกพัน...”

ปีหนึ่งบอกไว้ไม่เกินลองหน
นี้แหละคือเงินประโยชน์ทดแทน
เราผ่าตัดใหญ่แต่ไม่เกินสองชั่วโมง
จะไม่อ้างอิงแต่ไม่ให้เป็น

(ลำเตี้ย ประโยชน์ทดแทนกรณีผู้ป่วยใน: จวีวรรณ พันธุ)

(2.2) การคลอดบุตร ผู้ประกันตนได้รับค่าคลอดเหมาจ่ายครั้งละ 4.000 บาท เบิกได้คนละ 2 ครั้ง สำหรับผู้ประกันตนหญิงจะได้รับเงินสงเคราะห์ในระหว่างลาคลอดอีกครั้งหนึ่งของ 90 วัน โดยจะคลอดที่สถานพยาบาลใดก็ได้ ดังกลอนล้าว่า

“...กรณีคลอดบุตรธิดา
ประกันสังคมเรามี
ลูกจ้างโปรดให้จำเอา
หมู่เฮาสะดวกสบาย
แถมเงินสงเคราะห์ยังมี
ครึ่งหนึ่งของค่าจ้างไม่เบา

พี่บ้าน้ำอาฟังกันให้ดี
นี้แหละสิ่งดีเข้าให้พวกเรา
ประกันช่วยเราค่าคลอดเหมาจ่าย
ได้ค่าเหมาจ่ายสี่พันไปเลย
หยุดงานทั้งทีมีเงินให้เรา
ขอให้คิดเอาเขาให้ทดแทน...”

(ลำเตี้ย ประโยชน์ทดแทน กรณีคลอดบุตร (1): จวีวรรณ พันธุ)

ส่วนผู้ประกันตนชาย ก็ได้รับเงินค่าคลอดบุตรของภรรยาที่จดทะเบียนสมรส หรือหญิงที่อยู่กินฉันท์สามีภรรยาอย่างเปิดเผย ดังกลอนล้าว่า

“...ผู้ทำประกันตนชาย	ค่าคลอดเหมาจ่ายสี่พันห้าพัน
บอกทั้งของภรรยา	นำหลักฐานมาแจ้งสำนักงาน
จะสุขสำราญผิวเมียประกัน	รีบเร่งเร็วพลันทำประกันสังคม
สามีหรือภรรยา	อยู่กินกันมาละแบบเปิดเผย
แบบนี้ไม่ต้องหวงเลย	อยู่แบบเปิดเผยก็ได้เหมือนกัน...”

(ลำเตี้ย ประโยชน์ทดแทน กรณีคลอดบุตร (2): จิววรรณ พันธู)

2.3) การทุพพลภาพ ผู้ประกันตนจะได้รับค่ารักษาพยาบาลตามที่จ่ายจริง ไม่เกินเดือนละ 2,000 บาท แต่ไม่เกินเดือนละ 9,000 บาท และได้รับเงินทดแทนการขาดรายได้ครึ่งหนึ่งของค่าจ้าง ดังกลอนล่าวา

“...คันทุพพลภาพนั้นประกันให้จ่ายหลาย ๆ	คันท่อเดือนหนึ่งนั้นบต่ำกว่าสองพัน
คันอย่างสูงกะบเกินเก้าพันกำหนดไว้	ประกันสังคมมีเงินให้ จังดีหลายเด้อแล้วแม่...”

(ลำยาว การประกันสังคม: จิววรรณ พันธู)

(2.4) การเสียชีวิต ผู้ประกันตนจะได้รับค่าทำศพ 20,000 บาท และได้รับเงินสงเคราะห์แก่ทายาท เท่ากับค่าจ้างหนึ่งเดือนครึ่ง ในกรณีที่ส่งเงินสมทบไม่ต่ำกว่า 3 ปี ดังกลอนล่าวา

“...กรณีถ้ามีการตาย	ค่าศพเขาจ่ายสองหมื่นห้าพัน
เพราะเงินสงเคราะห์เรามี	เขาให้ทันทีตามระยะเราสง
เพื่อจะมันคงมีเงินทำบุญ	
ข้อสำคัญต้องส่งเงินตรา	สมทบเข้ามาสามปีขึ้นไป
ผู้ฟังขอให้เข้าใจ	ถ้าตายลงไปก็จะได้เงินตรา
เท่ากับราคาเดือนครึ่งค่าแรง...”	

(ลำเตี้ย ประโยชน์ทดแทน กรณีการเสียชีวิต: จิววรรณ พันธู)

3) คุณสมบัติของผู้ประกันตน โดยกลอนล่าวาเสนอว่า ผู้ประกันตน คือ ลูกจ้างที่เข้าทำงานอยู่ในสถานประกอบการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป แต่ไม่เกิน 60 ปี ซึ่งทั้งนายจ้างและลูกจ้างต้องขึ้นทะเบียนประกันสังคม หากไม่ปฏิบัติตามถือว่า ผิดกฎหมาย ดังกลอนล่าวา

“...สมมุติว่าเขามีสิบคนลูกจ้าง ผู้ที่เป็นนายจ้างรีบแจ้งทันใด
ต้องศึกษาให้เข้าใจจดทะเบียนถูกต้อง หากบ่แจ้งถูกฟ้องไปตามกฎหมาย...”
(ลำสัน การทำประกันสังคม จิววรรณ พันธุ)

“...อายุทอใดกฎหมายบอกว่า สิบห้าปีบริบูรณ์ตัวค้ำ
หกสิบปีบริบูรณ์ทอนั้น ประกันไว้แล้วได้สบาย...”
(ลำเตี้ย ประโยชน์ทดแทน กรณีการเสียชีวิต: จิววรรณ พันธุ)

4) บัตรประกันสังคมและบัตรรับรองสิทธิ กลอนลำนำเสนอเกี่ยวกับประโยชน์
ของบัตรประกันสังคมและบัตรรับรองสิทธิ ซึ่งผู้ประกันตนจะได้รับเมื่อขึ้นทะเบียนและส่งเงินสมทบ
ครบ 90 วัน เพื่อใช้แสดงสิทธิประโยชน์และรับการรักษาพยาบาลในสถานบริการที่ระบุไว้ ถ้าหาก
ทำบัตรหาย หรือเบี่ยงนชื่อ นามสกุล ต้องรีบแจ้งความ เพื่อทำบัตรใหม่ ดังกลอนล่าวา

“...มารู้เรื่องบัตรประกัน เป็นสิ่งสำคัญบัตรประกันต้องมี
หยิบมาใช้ได้ทันที หากมีความจำเป็น
เป็นบัตรรับรอง สิทธิในการรักษา
ใช้ได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะผู้ประกันจะเปลี่ยนที่ทำงาน
ทำบัตรประกันตนหาย อายนิงนอนใจรีบไปแจ้งความ
บัตรประชาชนก็ให้รวบรวม นำไปแจ้งความอย่าลืมหะเบียนบ้าน
เพื่อเป็นหลักฐานทำบัตรใหม่แทน...”

(ลำเตี้ย บัตรประกันสังคม: จิววรรณ พันธุ)

5) หน่วยงานที่รับผิดชอบ กลอนลำนำเสนอเกี่ยวกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ
การทำประกันสังคม ในส่วนกลาง ได้แก่ สำนักงานประกันสังคม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการ
สังคม ในส่วนภูมิภาค ได้แก่ สำนักงานประกันสังคมจังหวัด ดังกลอนล่าวา

“...บ่อนทำงานประกันสังคมอยู่ใสให้ฟังไว้ สำนักงานใหญ่อยู่กระทรวงแรงงาน
รีบจัดการเอาไวไวอย่าช้าอยู่ ให้บอกพวกบอกหมู่เชิญไปติดต่อได้ไปทอนเพื่อนบ่หนี
มวลง้องพื่ออยู่ที่ทางต่างจังหวัด ให้ฟังกันชัดชัดอยู่จังหวัดไมมันจือจำเอาไว้...”

(ลำยาว การประกันสังคม: จิววรรณ พันธุ)

5. การสาธารณสุข มีเพลงลูกทุ่ง 12 เพลง และมีกลอนลำ 28 กลอน ซึ่งเป็นทำนองช้า 7 กลอน และทำนองเร็ว 21 กลอน โดยแบ่งเนื้อหาการนำเสนอได้ ดังต่อไปนี้

5.1) การควบคุมและป้องกันโรคเอดส์ มีเพลงลูกทุ่ง 8 เพลง และมีกลอนลำ 14 กลอน ซึ่งเป็นทำนองช้า 4 กลอน และทำนองเร็ว 10 กลอน โดยนำเสนอในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) ประวัติความเป็นมาของโรคเอดส์ นำเสนอเกี่ยวกับการค้นพบผู้ติดเชื้อเอดส์คนแรกที่ประเทศสหรัฐอเมริกา และมีผู้นำโรคเอดส์เข้ามาแพร่บาดในประเทศไทย ซึ่งโรคเอดส์นี้เป็นโรคที่มีอันตรายร้ายแรง ถ้าผู้ใดติดเชื้อที่ปรากฏอาการต้องเสียชีวิตทุกคน ดังกลอนลำว่า

“...เชื้อไวรัสของเอดส์ชื่อ เอช-ไอ-วี	ค้นพบตั้งแต่ปี 2524 พวกคุณหมอบทอเมริกา
ทางนายแพทย์เฟินตรวจผู้ทีนำมา	คือพวกนักศึกษาไปเรียนเมืองนอก
ในหนังสือเฟินบอกทืออเมริกา	นั่นละผู้เอามาคนไทยก่อนหมู่
ผู้เฟินเอาสู่ประเทศของเขา	พวกนี้ละชอบเอาการรักร่วมเพศคนไทย
คนไทยเลยเป็นเอดส์ติดต่อกันหลาย	ไผเป็นแล้วต้องตาย บ่เหลือไว้ดอก...”

(ลำสัน เอดส์ ฉวีวรรณ ดำเนิน)

2) การติดต่อของโรคเอดส์ นำเสนอเกี่ยวกับการติดต่อของโรคเอดส์ ซึ่งเกิดจากการเที่ยวสำส่อนทางเพศ การใช้เข็มฉีดยาเสพติดร่วมกัน และติดต่อทางเลือดจากแม่ไปสู่ทารกที่อยู่ในครรภ์ ดังกลอนลำว่า

หมอบให้ประมาทระวังระไว	“...เช่นว่าพวกสามีไปเที่ยวตามช่อง
พวกนี้แก้ลำบากเสพเฮโรอิน	อีกอันหนึ่งอย่าไปเสพติดผิดมาก
พวกนี้ชอบเล่นดูดมอมเมาเอากัน	คนพวกนี้ทั้งกินทั้งฉีดยังดูด
มาเข้าเรื่องเป็นคู่ผัวเมียไผมัน	เข็มฉีดยาสำคัญติดไวได้ง่าย
ติดแล้วแสนลำบากน้อยในครรภ์	โตนี้ละสำคัญติดกันบ่ยาก
	เลยเป็นโทษมหันต์ ทำลายตายเปล่า...”

(ลำสัน เอดส์ ฉวีวรรณ ดำเนิน)

3) การป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ นำเสนอเกี่ยวกับการป้องกันโรคเอดส์ โดยต้องซื้อสตัยต์ครอบครบถ้วน ไม่เที่ยวสำส่อนทางเพศ แต่ถ้าจำเป็นต้องสวมถุงยางอนามัยทุกครั้ง และควรเลิกเสพยาเสพติด ดังเช่นกลอนลำว่า

“...เขาสาน้ำ สาน้ำ
 ลุงป้า อย่าล่าสอน
 ขอให้ทานคิน่า...”

เลิกมัวเข้มมัวยา
 ลูกเมียนนอนอยู่บ้าน

(ลำเดิน รักตัวต้องกลัวเอดส์ บอดชวาวด์)

“...ข้างตม้น ยังพอมี หนทางแก้
 คนตม้น หนทาง ก็ยังมี
 ของขอได้ฟรี แค่ถูงยงอนามัย...
 ป้องกันโรคเอาไว้ ยังปลอดภัย ถึงครอบครัว...”

ไม่ต้องแเว เทียวของ ให้หมองศรี
 ใช้มันเข้าซี ถูงยงอนามัย
 เมื่อสวมใส่ จะสุขเกินอธิบาย

(ลำเดิน เพื่อนักเทียว สมศรี บุญมี)

4) สภาพจิตใจของผู้ติดเชื้อเอดส์ นำเสนอสภาพจิตใจอันเศร้าหมองของ
 ผู้ติดเชื้อเอดส์ที่ต้องการความเห็นใจจากสังคมรอบข้าง และการยอมรับจากสังคม เพราะผู้ติดเชื้อ
 เอดส์สามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมและทำประโยชน์ได้ ดังกลอนล่ำว่า

“...ก่อนจะตาย อาจหลายปี ที่มีอยู่
 แต่ใครขอ ความรัก ความเมตตา
 เหลือเวลา ไม่มาก อยากวอนท่าน
 ขออาหาร ความรัก ความเอ็นดู

ถึงจะรู้ว่าจะตาย ไม่ผวา
 จากบรรดา ญาติมิตร คิดอุ้มชู
 ให้ช่วยกันดูแล แม้ไม่หรุ
 ขอเพียงรู้ และเข้าใจ ให้เมตตา...”

(ลำเดิน คำวอนก่อนสิ้นใจ: สมศรี บุญมี)

5) วันเอดส์โลก นำเสนอเกี่ยวกับกิจกรรมที่หน่วยงานต่าง ๆ ทั่วโลก ได้
 ร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจในการรณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์ และให้การดูแลเอาใจใส่ต่อผู้ป่วยเอดส์
 โดยใช้กุหลาบสีเหลือง เป็นสัญลักษณ์ ดังกลอนล่ำที่ว่า

“...หนึ่งธนูาปีนี้ หรือปีไหน
 ต่างจัดงาน ด้านเอดส์ เพื่อประชา
 ขอขอบคุณทุก หน่วยงาน ที่ด้านเอดส์...
 หากเริ่มมี อาการ ช่วยบรรเทา
 กุหลาบเหลือง คือสื่อ สัญลักษณ์

ทั้งชาวไทย ทั้งชาวโลก ไม่ผวา
 แก้ปัญหา เอดส์ร้าย ให้สร้างเขา
 ไม่ปฏิเสธ ผู้ติดเชื้อ ช่วยเหลือเขา
 ช่วยแบ่งเบา ให้แรงใจ ไปนานๆ
 ร่วมพิทักษ์ ดวงจิต ด้วยสงสาร...”

(เพลงแหล่ เอดส์โลก เอดส์เพื่อนรัก: สมศรี บุญมี)

5.2) การควบคุมและป้องกันโรคอุจจาระร่วง มีกลอนลำเพียงกลอนเดียว ซึ่งเป็นทำนองเร็ว โดยนำเสนอวิธีการป้องกันโรคอุจจาระร่วง ด้วยการรับประทานอาหารที่สะอาด และปรุงเสร็จใหม่ ๆ ไม่มีแมลงวันตอม กำจัดขยะ และถ่ายอุจจาระลงส้วม ดังกลอนลำที่ว่า

“...กินอันใดให้สะอาดเรียบร้อย	แมลงวันนั้นบิให้ตอม
สะอาดพร้อมมือขาเป็นดี	ห้องสุขาให้เขามีสู่เสียนเดือนไว้
ขจัดขยะพร้อม ขยะพร้อม	ให้หน้างมาใส่ มาใส่
อันแนวได้บูดแล้ว บูดแล้ว	ให้เทถมอยากิน
ของทุกชิ้นล้างก่อนปรุงอาหาร	รับประทานของสุกให้จี๋แกงหรือต้ม
ประสงค้กันได้ กันได้	กินเข้าไปสหายหวง
อุจจาระสับร่วง บรวก	ทั้งห้องบ่เดิน...”

(ลำเดิน อุจจาระร่วง: ัญจวน ดาวดวงเด่น)

5.3) การควบคุมและป้องกันพยาธิใบไม้ตับ มีกลอนลำเพียงกลอนเดียว ซึ่งเป็นทำนองเร็ว นำเสนอการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับ โดยการไม่รับประทานอาหารสุกๆ ดิบๆ เช่น ก้อยปลา เป็นต้น ต้องรับประทานอาหารที่สุกแล้ว จะทำให้มีสุขภาพดี ดังกลอนลำที่ว่า

“...ขอร้อง เรียนมาเพื่อทราบ	สงเสริมสุขภาพทุกหลักก่อนามัย
ต้องปรุงอาหารด้วยไฟ	พลาอนามัยจึงจะได้สมบูรณ์
ผู้เฒ่าสั่งสอนไว้ว่า	อโรคยา ปรมาลาภา
คนเราถ้าเล็กกันก้อยปลา	มีชีวิตชีวาตราบเท่ากาลนาน...”

(ลำเพลิน พยาธิใบไม้ตับ: สงัด มุลชัยสุข)

5.4) การควบคุมและป้องกันโรคไขเลือดออก มีกลอนลำ 2 กลอน ซึ่งเป็นทำนองเร็ว นำเสนออาการของเด็กที่ป่วยเป็นโรคไขเลือดออก ดังกลอนลำที่ว่า

“...มีไข้ตลอดเวลา	ทั้งหน้าทั้งตาและมาแดงกำ
ปวดหัว กระจายน้ำ อาเจียน	มีทั้งคลื่นเหียน ถ่ายเสีย เพลียกาย
เห็นลูกกระวนกระวาย	ลงสารจับใจ ไม่รู้สาเหตุ
ถึงเขตไม่กินอะไร	ให้ยาลดไข้ก็ไม่ดีเลย
รอยช้ำจุดแดงใต้แขน	ปวดใจเหลือแสนไม่เชื่อคำบอก
สงสัยเป็นไข้เลือดออก	ไม่เชื่อคำบอกคำเตือน...”

(ลำประยุกต์ ไขเลือดออก: สุขสันต์ อินทวิเชียร)

นอกจากนี้ ยังนำเสนอการควบคุมและป้องกันโรคไข้เลือดออก โดยให้เด็กนอนในมุ้ง กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุง ใส่ทรายอะเบทในตุ่มน้ำ และการพ่นหมอกควัน เป็นต้น ดังกลอนลำที่ว่า

“...มีบทเรียนเห็นแล้ว	ขอยก้นหาแนวป้องกันดีกว่า
อย่าปล่อยให้ยุงยั่ว	ขอยก้นล้างแหล่งเพาะยุง
นอนกะนอนในมุ้ง	บให้ยุงลายกายมากัดหละหนา
ทรายอะเบทนี้มีตัวยา	ทิสสามารถฆ่าลูกน้ำยุงลาย
พ่นหมอกก็ตายเหมือนกัน	ยุงไม่สำคัญเกินคนไปได้
ถ้าหากพวกเราร่วมมือ	แต่นี้ต่อไปคงไม่มียุง...”
	(ลำประยุกต์ ใช้เลือดออก: สุขสันต์ อินทวิเชียร)

5.5) การควบคุมและป้องกันอุบัติเหตุ มีกลอนลำ 4 กลอน ซึ่งเป็นทำนองช้า 2 กลอน และทำนองเร็ว 2 กลอน นำเสนอเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดอุบัติเหตุ ซึ่งเกิดจากการเมาสุรา เสพยาบ้า ไม่เคารพกฎจราจร และความประมาท ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน ดังกลอนลำที่ว่า

“...กินยาฆ่าอึฮอนดำพาเทิน	เดี๋ยวเฉเชิญเคราะห์ภัยตายข้างถนน
ไปบพันคันได้ติมของเมา	พากันเซาลานะพวกยากันงวง
ทางหลวงของอ้วนินหา	เมายาฆ่าไม่กลัวอะไร
ไม่สนเรื่องกฎวินัย	ประเดี๋ยวเดียวกลับในถึงมรณา...”
	(ลำเพลิน อุบัติเหตุ: สัจด์ มูลชัยสุข)

และยังนำเสนอเกี่ยวกับการควบคุมและป้องกันอุบัติเหตุ โดยการตรวจสภาพของรถก่อนขับขี่ เคารพกฎจราจร ไม่ดื่มสุราหรือเสพยาบ้าขณะขับขี่ และต้องไม่ประมาท ดังกลอนลำที่ว่า

“...ปลอดภัยดีบได้มีบพร่อง	เบิ่งรถเจ้าของบัดสิขบสิขี
ไฟเลี้ยวให้มีเบรคเพล่าให้เรียบร้อย	คันคอยท่าเหม่มนเบิ่งแยง
อย่าแสดงอย่าแข่งอย่าชิง	พี่น้องชายหญิงให้ระวังไว้ก่อน
เคารพขั้นตอนกฎหมายเพิ่นเฮ็ดไว้	สิพาให้เหม่มนอยู่เย็น
ให้เว้นให้หย่าสุรายาฆ่า	หมูเฮาสิพากันสุขเอ๋ย...”
	(ลำซิ่ง อุบัติเหตุ: รัญจวน ดาวดวงเด่น)

5.6) การคุมครองผู้บริโภค มีกลอนลำเพียงกลอนเดียว ซึ่งเป็นทำนองเรี
นำเสนอเกี่ยวกับอันตรายจากขนมไส้ลีย้อมผ้า ไม่ควรซื้อให้เด็กรับประทาน ดังกลอนล่ำว่า

“...จะซื้อขนมหวาน ๆ	ให้ลูกให้หลานระหวังหนอยหนา
ขอบอกตาแมยายพอด	เลือกซื้อเลือกหาระวังให้ดี
ขนมลีย้อม	ทั้งหวานทั้งหอมมีรสอร่อย
เฮ็ดให้ลูกให้หลานหนอย	กินแล้วบสบาย
โรคร้ายมันมีลีย้อมปน	ขอให้ทุกคนระวังให้ดี
มันอาจมีสารเคมี	ปนอยู่กับสีที่มันปนเปื้อน
เกิดอาเจียน ล่ำได้	ไหลเวียนประสาทอ่อน...”

(ลำเตี้ย ขนมไส้ลีย้อม: สงัด มูลชัยสุข)

5.7) การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ มีเพลงลูกทุ่ง 3 เพลง และมี
กลอนล่ำ 3 กลอน ซึ่งเป็นทำนองซ้ำทั้งหมด นำเสนอประโยชน์ของนมแม่สำหรับทารก ข้อควร
ปฏิบัติเมื่อคลอดลูกได้ประมาณ 30 นาทีควรให้ลูกดูดนมทันที เพราะมีคุณค่าสารอาหารมาก และ
ควรเลี้ยงลูกด้วยนมแมอย่างน้อย 4 เดือน ดังกลอนล่ำว่า

“...ใจมีนมมารดาเลี้ยง เพียงพอลูกน้อยอ่อน	เกิดใหม่ ๆ ให้แม่ป้อนนมไว้สี่เดือน
พอดแต่คลอดลูกม่ม ประมาณคิงนาฬิกา	มารดาเขาควรหัดให้ดูดนมชะลอเลี้ยง
ลูกเจริญวัยด้วย สมบูรณ์ดีสุขภาพ	โปรดได้รับทราบไว้ ไทยเจ้าอย่าปล่อยวาง...”

(ลำยาว: พิมพ์ รัตนคุณสานสน)

5.8) การส่งเสริมและป้องกันโรคขาดวิตามินเอและธาตุเหล็ก มีเพลง
ลูกทุ่ง 3 เพลง และกลอนล่ำ 3 กลอน ซึ่งเป็นทำนองซ้ำทั้งหมด โดยนำเสนอเกี่ยวกับอาหารที่มี
วิตามินเอและธาตุเหล็ก ซึ่งมีประโยชน์ทำให้ดวงตาสสมบูรณ์และไม่เป็นโรคโลหิตจาง ดังบทเพลงว่า

“...ถ้าดวงดวงตาต้องกินอาหารตามหลัก	ควรกินพืชผักผลไม้ทุกวัน
เช่น ผักตำลึง ผักบุ้ง มะละกอสุกนั้น	เพื่อผลดวงตาของท่านไม่ฝ้าฟางหาทางป้องกัน
ขาดธาตุเหล็กต้องกินตับมากสักหนอย	แต่อย่างน้อยต้องกินประจำไม่เว้นว่าง
ขาดธาตุเหล็กนั้นทำให้โลหิตจาง	ผู้หญิงนั้นควรฟังบ้างโลหิตจางมีผลถึงตาย
ไขเนื้อแดงผลไม้พืชผัก	ข้อควรตระหนักอาหารหลักบำรุงร่างกาย...”

(เพลง อาหารปลอดภัย)

5.9) การส่งเสริมและป้องกันโรคขาดสารไอโอดีน มีเพลงลูกทุ่ง 3 เพลง และกลอนลำ 7 กลอน ซึ่งเป็นทำนองช้า 6 กลอน และทำนองเร็ว 1 กลอน ซึ่งนำเสนอผลของการขาดสารไอโอดีนทำให้เป็นโรคคอพอก และสติปัญญาทึบ ไม่ฉลาด ต้องป้องกันด้วยการกินอาหารทะเล น้ำดื่มเสริมไอโอดีน และเกลือไอโอดีน ดังกลอนลำว่า

“...สมองดีปัญญาใส	ประสาทไว	เขาดีได้	ให้ยอมเสียเงินซื้อ	ของทะเลมาถนอม
โปรดให้จำจื่อไว้	บำรุงให้ช่วยสมอง		ของหมูนี่มีสารชื่อไอโอดีน	กินปูปลาหอยทะเล
เกลือไอโอดีน	น้ำดื่มเสริมไอโอดีน		กินบำรุงสมองเจ้า	หาเอามากินเพิ่ม
ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 6	ขอนแก่น		ได้แนะนำให้	เจ้าอย่าลืมเออ...”

(ลำยาว: จุมทอง เสียงเสน่ห์)

5.10) การสาธารณสุขมูลฐาน มีเพลงลูกทุ่ง 1 เพลงและกลอนลำ 3 กลอน ซึ่งเป็นทำนองเร็วทั้งหมด โดยนำเสนอเกี่ยวกับเป้าหมายของการพัฒนาสาธารณสุข คือ สุขภาพดี ถ้วนหน้า โดยใช้กลวิธีการสาธารณสุขมูลฐาน 4 กลวิธีในการดำเนินงาน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีสถานบริการของรัฐรองรับ และการร่วมมือประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ดังกลอนลำว่า

“...สุขภาพดีหวังว่าต้องมีกันถ้วนหน้า	ฮอดปีสี่สามนั้นหนา	ทุกคนรับว่าจะต้องดี
สาธารณสุขมูลฐานคือกลวิธี	ฝ่ายเจ้าหน้าที่ก็คอยแนะนำให้เข้าใจ	
สุขภาพดีต้องมีกลวิธีพัฒนา	ที่เราเรียกว่า สาธารณสุขมูลฐาน	
มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ที่ประการ	กำหนดให้ไว้เพื่อพัฒนางาน...”	

(ลำซิ่ง สุขภาพดีถ้วนหน้า: ราตรี ศรีวิไล)

นอกจากนี้ยังนำเสนอเกี่ยวกับการพัฒนาสาธารณสุข เพื่อบรรลุสุขภาพดี ถ้วนหน้า โดยการนำความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) มาเป็นเครื่องชี้วัดของการดำเนินงาน โดยแบ่งเป็น 9 หมวด คือ อาหารดี มีที่อยู่อาศัย ศึกษาอนามัยถ้วนทั่ว ครอบครัวปลอดภัย รายได้ดี ไม่มีลูกมาก อยากร่วมพัฒนา มุ่งสู่คุณธรรม และบำรุงสิ่งแวดล้อม ดังกลอนลำที่ว่า

“...จะกล่าวเรื่อง จปฐ.	ขออย่ารือได้โปรดฟัง
เพื่อได้เป็นแนวทาง	ได้เจอความหวังอันยิ่งใหญ่
บ้านเมืองเราพัฒนา	เพราะชาวประชาเราร่วมใจ
พึงเกิดพี่น้องชาวไทย	แล้วก็นำไปเป็นกลวิธี...”

(ลำซิ่ง จปฐ.: ราตรี ศรีวิไล)

1.2) การนำเสนอรายชื่อของหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยกลอนลำได้นำเสนอรายชื่อของหน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละโครงการ ซึ่งผู้ฟังสามารถติดต่อขอคำปรึกษาหรือเอกสารได้ เช่น รายชื่อของหน่วยงานที่รับผิดชอบการเผยแพร่เอกสารของโครงการการส่งเสริมการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน เป็นต้น ดังกลอนลำว่า

“...ท่านสนใจเรื่องนี้ ติดต่อขอรายการ ขอทั้งเอกสารอนุบาลเลี้ยงปลา หลดบมีทางเบี้ยว
วิธีทำน้ำเขียว เลี้ยงปลาในกระชัง เลี้ยงปลารวมกันไว้ มีหลายพันธุ์หลายโต
ติดต่อได้ใสเหอนหอ ไปเอาหนีเด้ออิพอ สำนักงานประมงจังหวัด สำนักงานอนามัยตำบล
เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล สำนักงาน ธกส สำนักงานกลุ่มโรงเรียน สามสิบอนหนี่ ดีแท้รับรอง...”
(ลำลองลา แนะนำการเลี้ยงปลา: บุญเพ็ง ใผ่ผิวชัย)

2) การให้การศึกษา

ในการพัฒนาประเทศนั้น ก่อนที่จะโน้มน้าวใจให้ประชาชนเห็นด้วยและให้ความร่วมมือในการพัฒนา ต้องทำให้ประชาชนมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการพัฒนาเสียก่อน เพื่อใช้ในการตัดสินใจลงมือปฏิบัติตาม ดังนั้นการให้การศึกษาหรือความรู้แก่ประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ จากการศึกษาพบว่า กลอนลำได้นำเสนอความรู้ต่างๆ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการพัฒนา ตัวอย่างเช่น

2.1) การให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยกลอนลำได้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนต้องไปใช้สิทธิ์ในการเลือกตั้งทุกครั้ง ทุกระดับ และไม่ขายสิทธิ์ขายเสียง เป็นต้น ดังกลอนลำว่า

“...อย่าดูถูกหยามหมิ่น สิทธิ์เสียงของเขา เห็นไผ่ดีเลือกเอา อย่าเห็นแก่ของแจก
สิเป็นเหมือนปลาแดกที่หนอนหลังโฮมลง เลือก ส.ท.- ส.จ. - ส.ส. ก็ตามแต่
พากันเด้อ พากันจำไว้แนไผ่ไผ่กะตาย อย่าสิได้คิด ขายสิทธิ์ ขายเสียงเด็ดขาด
เขาลงทุนหนึ่งบาท โภยคินล้านคินแสน ตอนนั้นแล้วตอนลึงคะแนนอย่าสุกเอาเผ่าจี้...”

(ลำสั้น ข้อควรปฏิบัติในระบอบประชาธิปไตย : จุมทอง เสียงเสน่ห์)

2.2) การให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน โดยกลอนลำได้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนต่าง ๆ ในการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน เช่น ปัญหาทั่วไปของการเลี้ยงปลา การอนุบาลลูกปลา การทำกระชังแบบง่าย อาหารธรรมชาติสำหรับลูกปลา และการเลี้ยงปลาหลายชนิดรวมกัน เป็นต้น ดังกลอนลำว่า

“...เกษตรกรต้องเลี้ยงพันธุ์ปลาใหญ่ตัวโต
ให้อาหารปลานั้นเป็นอาหารธรรมชาติ
และอาหารเสริมให้แก่ปลาที่เลี้ยงไว้
เกษตรกรหาซีได้กินง่ายจับปลากิน
ถ้าเหลือกินเหลือใช้นำไปขายตลาด...”

อนุบาลลูกปลาให้ใหญ่โตสมควรจึงปล่อยลงจำไว้
โดยทำน้ำให้เป็นสีเขียว
ปลานั้นสีใหญ่ไว้
เป็นอาหารที่มีโปรตีนสูงทุกคนให้จำไว้

(ลำสัน การเลี้ยงปลาในภาคอีสาน: เคน ดาเหลา)

2.3) การให้ความรู้เกี่ยวกับการประกันสังคม โดยกลอนลำได้นำเสนอความรู้
เกี่ยวกับหลักการของการประกันสังคม คุณสมบัติของผู้ประกันตน และประโยชน์ที่ผู้ประกันตนจะ
ได้รับ เป็นต้น ดังกลอนลำว่า

“...การประกันสังคม คือ การประกันตนไว้
เป็นสามส่วนตั้งแล้วเจ้าเข้าไปอยู่โหมกัน
จัดเป็นสามแฉง แบ่งกันหนอเอาไว้
หนึ่งเขาตาย สองเจ็บป่วย สามทุพพลภาพ

ในสังคมมาโหมหมู่
คือนายจ้างกับลูกจ้าง อีกส่วนหนึ่งเป็นของรัฐ
ยามเขามีเจ็บไข้ คั้นโหมกันเอาไว้จ่าย
สี่ยามคลอดบุตรกะได้ ให้จำไว้สี่ประการ...”

(ลำยาว การประกันสังคม: ฉวีวรรณ พันธุ)

2.4) การให้ความรู้เกี่ยวกับการควบคุมและป้องกันโรคต่าง ๆ โดยกลอนลำได้
นำเสนอความรู้เกี่ยวกับอาการของโรค การติดต่อ การควบคุมและป้องกันโรค เช่น การควบคุม
และป้องกันโรคเอดส์ อุจจาระร่วง การคุ้มครองผู้บริโภค และการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน
 เป็นต้น ดังกลอนลำว่า

“...เช่นว่าพวกสามีไปเที่ยวตามซ่อง
อีกอันหนึ่งอย่าไปเสพติดผิดมาก
คนพวกนี้ทั้งกินทั้งฉัดทั้งดูด
เข็มฉีดยาส้าคัญติดไวได้ง่าย...”

หมอบให้ประมาทระวังระไว
พวกนี้แก้ลำบากเสพเฮโรอิน
พวกนี้ชอบเล่นดูดมอมเมาเอากัน

(ลำสัน เอดส์: ฉวีวรรณ ดำเนิน)

“...โรคร้ายมันมีสี่เจือปน
มันอาจมีสารเคมี
เกิดอาเจียนลำไส้

ขอให้ทุกคนระวังให้ดี
ปนอยู่กับสีที่มันปนเปื้อน
ไหลเวียนประสาทอ่อน...”

(ลำเต้ย ขนมนไสสี: สจ๊วต มูลชัยสุข)

3) การโน้มน้าวใจ

จากการศึกษาพบว่า กลอนลำได้นำเสนอข้อมูลข่าวสารเพื่อโน้มน้าวใจหรือจูงใจให้ประชาชนปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้อง เพราะเมื่อประชาชนมีความรู้ที่ถูกต้องแล้วต้องทำให้ประชาชนเห็นด้วยและปฏิบัติตามโครงการพัฒนา โดยใช้กลยุทธ์การโน้มน้าวใจ ดังต่อไปนี้

3.1) การนำเสนอข้อมูลด้านบวก โดยกลอนลำได้นำเสนอนำเสนอข้อมูลด้านดี และประโยชน์จากการปฏิบัติที่ถูกต้องตามโครงการ หรือผลประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ เพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเห็นด้วยและปฏิบัติตาม ตัวอย่างเช่น

(1) ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน คือ เลี้ยงง่ายปลาโตเร็ว เป็นอาหารสำหรับครอบครัว และยังนำไปขายเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว ดังกลอนลำว่า

“...ปลาที่เฮจะเลี้ยงนั้นวิธีง่ายทำสบาย เฮลงทุนกะปหลายชอยประหยัดการใช้
ทรัพยากรที่มีไว้ในครัวเรือนท้องถิ่น สิมิปลาไว้กินเหลือกะขายได้ซ้ำจำไว้ฮ้ำฮอน...”

(ลำสัน การเลี้ยงปลาในภาคอีสาน: เคน ดาเหลา)

(2) ประโยชน์ของการเรียนศึกษาทางไกลของ กคน. เช่น มีวุฒิการศึกษาและความรู้เพิ่มมากขึ้น ประหยัดค่าใช้จ่าย และสมัครงานได้ง่าย เป็นต้น ดังกลอนลำว่า

“...สมัครเรียนทางไกล ประหยัดค่าใช้จ่าย ทั้งวุฒิกะได้ ทั้งความรู้กะเล่ามี
พูดถึงศักดิ์ศรี นอนทาน มั่นกะเทาเทียมกัน กับในระบบทุกอย่าง แหลวมมีแตกมีตาง
สมัครงานใด ๆ กะได้ บมีวาสิเสียใจ สอบเข้าได้ทุกอยาง...”

(ลำยาว รับสมัครนักศึกษาทางไกล กคน. ประยูรศรี สมหมาย)

(3) ประโยชน์ของการประกันสังคม เพื่อเป็นสวัสดิการคุ้มครองตนเอง และครอบครัวในด้านการเจ็บป่วย การคลอดบุตร ทูพผลกระทบ และการเสียชีวิต ดังกลอนลำว่า

“...เป็นสามสวนตั้งแล้วเจ้าเข้าไปอยู่โฮมกัน คือนายจ้างกับลูกจ้างอีกสวนหนึ่งเป็นของรัฐ
จัดเป็นสามแวงแบ่งกันนอนเอาไว้ ยามเฮามีเจ็บไข้ คั้นโฮมกันเอาไว้จ่าย
หนึ่งเฮาดาย สองเจ็บป่วย สามทุพผลกระทบ สยามคลอดบุตรกะได้ ให้จำไว้สี่ประการ...”

(ลำยาว การประกันสังคม ฉวีวรรณ พันธุ)

3.2) การนำเสนอข้อมูลด้านลบ โดยกลอนลำได้นำเสนอนำเสนอข้อมูลด้านไม่ดี ผลเสีย หรืออันตรายที่เกิดจากการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น

(1) การเลือกผู้แทนไม่ดี ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ ดังกลอนลำว่า

“...เมืองไทยกำลังพัฒนา	จะเลือกใครมาควรมีเป้าหมาย
ไม่ใช่เข้าไปรบกวน	เพราะหลงมกมายอำนาจมาดใหญ่
ผู้แทนบางคน เข้าไปหวังผลกอบโกยกำไร	ซื้อสิทธิ์ซื้อเสียงเราไป
ขายเอากำไรกอบโกยโกงกิน...”	

(ลำเตี้ย คนยุคใหม่ไม่ขายสิทธิ์ ขายเสียง: ราตรี ศรีวิไล)

(2) โรคเอดส์เป็นโรคอันตรายร้ายแรง ผู้ป่วยที่แสดงอาการต้องตายทุกคน เพราะไม่มียารักษา ดังกลอนลำว่า

“...โรคเอดส์เป็นแล้วต้องตาย	รักษาไม่หายต้องตายทุกคน
ไม่ว่าคนรวยหรือจน	ก็หนีไม่พ้นทุกคนต้องตาย...”

(ลำเตี้ย หญิงชายหนีไกลเอดส์: บอดชาวด์)

(3) อันตรายที่เกิดจากอุบัติเหตุ ทำให้พิการและเสียชีวิต ดังกลอนลำว่า

“...ยามาซ่า ฮอนด้า ปิคอัพ	ถ้าขับผิดกฎจราจร
เดี๋ยวจะพาไปนอนดับขันดับรรลัย	ไม่ว่าจะสวมหมวกนิรภัย
ไม่เคารพวินัยเดี๋ยวตายกันเอง...”	

(ลำเพลิน อุบัติเหตุ: สงัด มูลชัยสุข)

3.3) การโน้มน้าวใจโดยใช้อารมณ์ โดยกลอนลำนำเสนอข้อมูลข่าวสารด้วยวิธีการโน้มน้าวใจโดยใช้อารมณ์ ได้แก่ ความกลัว และความรัก ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

(1) การโน้มน้าวใจด้วยความกลัว โดยนำเสนอถึงสิ่งที่ไม่ดี หรืออันตรายที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดี เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความกลัว และปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้อง ตัวอย่างเช่น

- ผลที่เกิดจากการขายสิทธิ์ขายเสียง ทำให้ได้ผู้แทนที่ไม่ดี ย่อมทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมือง ดังกลอนลำว่า

“...พากันเด้อ พากันจำไว้แนเมาะตาย อยาสีได้คิด ชายสิทธิ์ ชายเสียงเดิดขาด
 เขาลงทุนหนึ่งบาท โภยคินล้านคินแสน ตอนนั้นแล้วตอนสิลงคะแนนอยาสูกเอาเภาจี...”
 (ลำสัน ข้อควรปฏิบัติในระบอบประชาธิปไตย จุมทอง เสียงเสน่ห์)

- อันตรายที่เกิดจากการป่วยเป็นโรคต่าง ๆ เช่น ผู้ป่วยเป็นโรคเอดส์ เป็นแล้วต้องตายทุกคน ไม่มียารักษา ดังกลอนล่ำว่า

“...โรคเอดส์เป็นแล้วต้องตาย รักษาไม่หายต้องตายทุกคน
 ไม่ว่าคนรวยหรือจน ก็หนีไม่พ้นทุกคนต้องตาย...”
 (ลำเตี้ย หญิงชายหนีไกลเอดส์: บอดชาวด)

(2) การโน้มน้าวใจด้วยความรัก โดยนำเสนอในรูปแบบของความรักที่มี ต่อตนเอง บุคคลอันเป็นที่รัก ครอบครัว และความรักต่อสถาบัน เพื่อโน้มน้าวใจผู้ฟังให้ปฏิบัติ ตาม ตัวอย่างเช่น

- ความรักศักดิ์ศรีตนเอง ต้องไม่ขายสิทธิ์ขายเสียง เพราะจะได้ ผู้แทนไม่ดี ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน และส่งผลเสียหายต่อการพัฒนาประเทศ ดังกลอนล่ำว่า

“...คนจนนี่ก็คนเด้อคา มีสติปัญญาเรียนรู้เทาท้าว
 คนจนบ่ชั่วคือสมัยแต่ก็ .เดียวกัน ยุคพัฒนา
 ถ้ามีใครมาซื้อเสียงซื้อสิทธิ์ ขอให้เขาคิดว่าเขามาเยาะเย้ย
 โละถิมมันเลย ผู้แทนฮ้าง...”

(ลำเตี้ย คนยุคใหม่ไม่ขายสิทธิ์ ขายเสียง: ราตรี ศรีวิไล)

- ความรักที่มีต่อครอบครัว สามารถป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของลูกเมียอันเป็นที่รัก จะได้ไม่เที่ยวสำสอนทางเพศหรือเสพยาเสพติด อันเป็นสาเหตุนำไปสู่การติดเชื้อเอดส์ ดังกลอนล่ำว่า

“...รักครอบครัวก็ต้องกลัวเรื่องเอดส์ เพราะเป็นเรื่องเหตุให้ครอบครัวสลาย
 เมียและลูกต้องทุกซี้ใจทุกคน ต้องอับจนคล้ายคนมีกรรม
 คิดไตร่ตรองก่อนตัวมาซ้าจิต เพราะความผิดที่ตนเขาต้องถล่ำ
 อยากจะรู้ว่าใครหนอที่ใจดำ ใครผิดใครทำไปรับกรรมใครมา...”

(ลำเดิน รักตัวต้องกลัวเอดส์ : บอดชาวด)

- ความรักที่มีต่อลูก ต้องเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เพื่อให้ลูกมีสุขภาพแข็งแรง และมีภูมิคุ้มกันโรค ดังบทเพลงว่า

“...ที่จะขาดไม่ได้ก็คือนมมารดา มีคุณค่าเลิศล้ำ
 ซ้ำได้ภูมิคุ้มกันโรคภัยให้ลูกน้อยอรอยสะดวกปลอดภัย
 ควรใส่ใจเห็นความสำคัญ สารอาหารครบถ้วนสมบูรณ์
 ทั้งยังเพิ่มพูนความรักความอบอุ่นในครอบครัว...”

(เพลง เพื่อทารกไทย)

- ความรักต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ก็ต้องไปเลือกตั้งทุกครั้ง และไม่ขายสิทธิ์ขายเสียง ดังกลอนล่ำว่า

“...ชาวไทย รักประชาธิปไตย แล้วเรามีใจรักชาติศาสนา
 รักองค์พระมหากษัตริย์ ต้องพร้อมกันเกิดหนาไปเลือกตั้งผู้แทน...”
 (ลำเต้ย รักประชาธิปไตยต้องไปเลือกตั้ง: ราตรี ศรีวิไล)

3.4) การโน้มน้าวใจโดยใช้เหตุผล โดยกลอนล่ำนำเสนอข้อมูลข่าวสารความเป็นจริงให้ผู้ฟัง มีหลักฐานยืนยัน หรือแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ซึ่งส่วนใหญ่อ้างถึงหน่วยงานเจ้าของโครงการ และบุคคลที่น่าเชื่อถือ เช่น แพทย์ และพระสงฆ์ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

(1) กรมประมง ร่วมกับ สถาบันเทคโนโลยีอาเซียน เป็นผู้ส่งเสริมโครงการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน ดังกลอนล่ำว่า

“...สถาบันประมง ร่วมกับ AIT ชำนาญมาแก้ชอย คอยแก้ไขพี่น้องเขาพี่ฝ่ายอีสาน
 ปลาที่เขาจะเลี้ยงนั้นวิธีง่ายทำสบาย เขาลงทุนกะบ่หลายชอยประหยัดการใช้
 ทรัพยากรที่มีไว้ในครัวเรือนท้องถิ่น สิมี่ปลาไว้กินเหลือกะขายได้ซ้ำจำไว้ฮ้ำฮอน...”
 (ลำสั้น การเลี้ยงปลาในภาคอีสาน : เคน ดาเหลา)

(2) การเรียนทางไกลของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน มีอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้สอน ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มาก ดังกลอนล่ำว่า

“...แนะแนวทางให้เจ้าอย่างเมาเซออยู่พอลุง แห่ลวครผู้สอนวุฒิสูงทั้งสิ้น
 ปริญญาตรีโทจากมหาวิทยาลัยใหญ่ ๆ ล้วนแต่ผู้ใด ๆ สอนคนมามากล้น
 แต่ละคน แต่ละรุ่น สมบูรณ์ได้ดังประสงค์...”

(ลำยาว รัชสมัยครนักรศึกษาทางไกล กศน.: ประยูรศรี สมหมาย)

(3) แพทย์ได้แนะนำวิธีการป้องกันโรคเอดส์ โดยการสวมถุงยางอนามัย
เมื่อมีเพศสัมพันธ์ และไม่ฉีดยาเสพติด ดังกลอนล่ำว่า

“...ต้องสวมปกอตัวพอสวมถุงอนามัย แม่นสินอนนำไผกะตามเพิ่นบอก
เฮากะต้องสวมปลอกบหมั้นเมียเฮา เวลายามเฮาเมก ลืมหลงอาจพลาด
หมอบให้ประมาทระวังระไว อีกอันหนึ่งอย่าไปเสพติดผิดมาก...”

(ลำสัน เอดส์: ฉวีวรรณ ดำเนิน)

(4) หลวงตาได้บอกวิธีการป้องกันโรคเอดส์ โดยไม่เกี่ยวข้องกับทางเพศ
ไม่ฉีดยาเสพติด และรักษาศีลห้า ดังบทเพลงว่า

“...ระวังเอาไว้เอดส์ร้าย ไม่ปราณี ต้องตายเป็นผี ลำบากหลวงตา
สวดศพน้ไม่เว้นวัน หากไม่ช่วยกันนำพา ป้องกันตัณหา กามา ยาเสพติดอย่าฉีดยัน
อย่าหลงมัวเมา สิ่งชั่วร้าย ประจำวัน รักษาศีลห้า กันโรคเอดส์ เกิดโยม...”

(เพลงแห่ คำเตือนจากหลวงตา : สมศรี บุญมี)

4) การให้ความบันเทิง

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานที่ใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่
ประชาสัมพันธันั้น การให้ความบันเทิง ไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักของการสื่อสาร แต่เป็นกลยุทธ์
หลักของการใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธันั้น เพราะเป็นการใช้ความบันเทิง
เป็นตัวนำ โดยสอดแทรกเนื้อหาสาระต่าง ๆ ในกลอนลำ เพื่อให้ผู้ฟังได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร
และความรู้ต่าง ๆ ที่แฝงมาในรูปของความบันเทิง ซึ่งเป็นการนำเสนอสารทางอ้อม ทำให้ผู้ฟังไม่
รู้สึกเหมือนถูกบังคับหรือยึดเยียด เกิดความสนใจ ตระหนักต่อข้อมูลข่าวสาร ยอมรับและ
ปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ

จากการศึกษาพบว่า กลอนลำส่วนใหญ่นำเสนอเพื่อการศึกษา และโน้มน้าวใจ
รองลงมา คือ เพื่อแจ้งข่าวสาร โดยใช้การให้ความบันเทิงเป็นกลยุทธ์หลักของการสื่อสาร

5. รูปแบบการนำเสนอของกลอนลำ

การศึกษารูปแบบการนำเสนอ เป็นการศึกษารูปแบบการออกแบบสาร (Message Design)
หรือการสร้างสารให้น่าสนใจ สามารถโน้มน้าวใจผู้ฟังให้มีความเห็นคล้อยตาม และยอมรับปฏิบัติ
ซึ่งในที่นี้ ก็คือ “การศึกษารูปแบบการเขียนกลอนลำเพื่อนำเสนอ” นั่นเอง จากการศึกษ พบว่า
กลอนลำมีรูปแบบการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

1) การใช้ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร

การใช้ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารนี้ เป็นการนำเสนอโดยการอ้างถึงหน่วยงานหรือบุคคล เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือและศรัทธา ตัวอย่างเช่น

1) อ้างถึงกรมประมง ร่วมกับ สถาบันเทคโนโลยีอาเซียน เป็นผู้ส่งเสริมโครงการการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน ดังกลอนล่าวา

“...สถาบันประมง ร่วมกับ AIT ชำนาญมาแก้ชอย คอยแก้ไขพี่น้องเขาพี่ฝ่ายอีสาน
ปลาที่เขาจะเลี้ยงนั้นวิธีง่ายทำสบาย เขาลงทุนกะบ่หลายชอยประหยัดการใช้
ทรัพยากรที่มีไว้ในครัวเรือนท้องถิ่น สิมปลาไว้กินเหลือกะขายได้ซ้ำจำไว้ฮ้อฮอน...”

(ลำสัน การเลี้ยงปลาในภาคอีสาน : เคน ดาเหลา)

(2) อ้างถึงหลวงตา เป็นผู้แนะนำวิธีการป้องกันโรคเอดส์ โดยไม่เที่ยวล่าสอนทางเพศ ไม่ฉีดยาเสพติด และรักษาศีลห้า ดังบทเพลงวา

“...ระวังเอาไว้เอดส์ร้าย ไม่ปราณี ต้องตายเป็นผี ลำบากหลวงตา
สวดศพไม่เว้นวัน หากไม่ช่วยกันนำพา ป้องกันต้นเหตุ กามา ยาเสพติดอย่าฉีดยม
อย่าหลงมัวเมา สิ่งชั่วร้าย ประจำวัน รักษาศีลห้า กันโรคเอดส์ เกิดโยม
ชาวเขา บอกไว้ ลงกันครึกโครม ลิมสติ โง่ม ก็สมควร ติดเอดส์ตาย...”

(เพลงแหล่ คำเตือนจากหลวงตา : สมศรี บุญมี)

2) การใช้ความเป็นพวกเดียวกัน

การใช้ความเป็นพวกเดียวกันนี้ เป็นการนำเสนอที่แสดงถึงความเป็นกันเอง เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกคุ้นเคยเหมือนเป็นญาติกัน โดยอ้างถึงชื่อของศิลปินหมอลำที่ผู้ฟังรู้จักดี หรือใช้ภาษาที่แสดงความเป็นญาติพี่น้อง และเป็นภาษาชาวบ้านที่ฟังเข้าใจง่าย ตัวอย่างเช่น

(1) การอ้างถึงชื่อของศิลปินหมอลำที่ผู้ฟังรู้จักดี เช่น หมอลำราตรี ศรีวิไล ศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียงของจังหวัดขอนแก่นและภาคอีสาน หมอลำเคน ดาเหลา ศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น ดังกลอนล่าวา

“...โอยลำบ่ทันโพง เวลาส่งกะมาไล ฉันทราตรี ศรีวิไล ขอจบไว้ท่อนี้
ทีหน้ายังต่อเติม ชอยสร้างเสริม จปรู เด้อเจ้า คุณภาพชีวิตเขา รักษาไว้...”

(ลำซิ่ง จปรู : ราตรี ศรีวิไล)

“...ถ้าเหลือกินเหลือใช้นำไปขายตลาด เคน ดาเหลา ศิลปินแห่งชาติ
 ขอบอกญาติพี่น้องดีแท้แน่นอน อันเกษตรกรทุกท่านคิดอ่านให้มันคัก...”
 (ลำสัน การเลี้ยงปลาในภาคอีสาน: เคน ดาเหลา)

(2) การใช้ภาษาที่แสดงความเป็นญาติพี่น้อง เช่น คำว่า “พ่อแม่พี่น้อง”
 “ลูกหลาน” เป็นต้น ดังกลอนล่ำว่า
 “...นี่หะพ่อแม่เอย เมษายนรับสมัครเรียนแล้ว ตุลาคมยังมีต่อ
 ขอบอกพวกพ่อแม่พี่น้อง ลุงป้า หนูมคะนอง...”
 (ลำยาว รับสมัครนักศึกษาทางไกล กศน. : ประยูรศรี สมหมาย)

“...เอออันนี่เพิ่นจ้งว่า การประกันสังคมนั้น มันดีจ้งไหนแน
 พังเอาเดื่อพ่อแม่ หลานซิบอกแจ้งแจ้ง แกลงให้ ออย่าได้ง...”
 (ลำยาว การประกันสังคม: จวีวรรณ พันธุ)

(3) การใช้ภาษาชาวบ้านที่ฟังเข้าใจง่าย เช่น เรียกวิธีการทำน้ำเชียวว่า
 “ซี้โคลน้ำ” ซึ่งถ้าใช้ภาษาทางการเรียกว่า “เพลงตอน” ดังกลอนล่ำว่า

“...เป็นมาแต่พ่อแม่ซี้โคลน้ำกับปลา อยู่ในท่งไฮ่ท่งนากะบือดบ่อยาก
 อาหารแซบถึกปากสำหรับฝูงปลา พวกเขาควรรักษา ให้ปลากินแน
 ตามภาษาเขาเรียกทำน้ำให้เชียว หยังกะดีทีเดียวอาหารธรรมชาติ
 ถ้าผู้ทีฉลาดเรียกว่าเพลงตอน ...”
 (ลำสัน วิธีการทำน้ำเชียว : บุญเพ็ง ใฝ่ผิวชัย)

3) การตั้งคำถาม

โดยใช้การตั้งคำถามนำ เพื่อให้ผู้ฟังสงสัย แล้วจึงอธิบายรายละเอียดต่อไป
 ตัวอย่างเช่น

จะติดต่อขอเอกสารการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้านได้ที่ไหน ดังกลอนล่ำว่า
 “...ท่านสนใจเรื่องนี้ ติดต่อขอรายการ ขอทั้งเอกสารอนุบาลเลี้ยงปลา หลดบ่มีทางเบี้ยว
 วิธีทำน้ำเชียว เลี้ยงปลาในกระชัง เลี้ยงปลารวมกันไว้ มีหลายพันธุ์หลายโต ติดต่อใส่ได้หนอ...”
 (ลำล่องลา แนะนำการเลี้ยง: บุญเพ็ง ใฝ่ผิวชัย)

4) การบรรยาย

เป็นการนำเสนอโดยการอธิบายรายละเอียดของเนื้อหาแต่ละประเด็น เพื่อให้ผู้ฟังได้รับทราบโดยตรง ตัวอย่างเช่น

- (1) การอธิบายประวัติความเป็นมาของโรคเอดส์ ดังกลอนล่ำว่า
- “...เชื้อไวรัสของเอดส์ชื่อ เอช-ไอ-วี ค้นพบตั้งแต่ปี 2524 พวกคุณหมอบทอเมริกา
ทางนายแพทย์เฟินตรวจผู้ที่นำมา คือพวกนักศึกษาไปเรียนเมืองนอก
ในหนังสือเฟินบอกทอเมริกา นั่นละผู้เอามาคนไทยก่อนหม...”
- (ลำสัน เอดส์ จิววรรณ ดำเนิน)

- (2) อธิบายประโยชน์ของการประกันสังคม กรณีเป็นผู้ป่วยใน ดังกลอนล่ำว่า
- “...กรณีผู้ป่วยภายใน ปีหนึ่งบอกรั้วไม่เกินสองหน
วันละพันสองไม่เกิน นี้แหละคือเงินประโยชน์ทดแทน...”
- (ลำเตี้ย ประโยชน์ทดแทนกรณีผู้ป่วยใน: จิววรรณ พันธ)

5) การเล่าเรื่อง

เป็นการนำเสนอโดยใช้เหตุการณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้น ซึ่งคล้ายกับละครที่มีตัวแสดงในท้องเรื่อง และมีการสอดแทรกเนื้อหาลงในเรื่องราว เพื่อให้ผู้ฟังได้รับทราบเนื้อหาสาระทางอ้อม ตัวอย่างเช่น

- (1) ชีวิตของคู่รักซึ่งผู้ชายไปติดเชื้อเอดส์มาแต่ไม่กล้าบอกแฟน ดังกลอนล่ำว่า
- “...ชีวิตเธอ ชีวิตฉัน นั้นคงสั้น จะอยู่กิน อย่างไร ใครเสนอ
ฉันติดเอดส์ แค่นั้น พลันขาดเธอ ปลอยฉันเพื่อ ละเมอหา ทุกเช้าเย็น...”
- (ลำเดิน คำวอนก่อนสิ้นใจ: สมศรี บุญมี)

(2) ชีวิตของเด็กกำพร้าเพราะพ่อเสียชีวิต และในคืนหนึ่งเขาก็ฝันว่าวิญญาณของพ่อมาบอกว่า “พ่อตายเพราะติดเอดส์” เป็นต้น ดังกลอนล่ำว่า

- “...วันหนึ่งฝันว่าวิญญาณพูดได้ พ่อมาชวนไขให้ฟังไม่ต้องกังขา
กระซิบบอกเราจงฟังเกิดนะลูกยา ได้ฟังแล้วแทบเป็นบ้า
คนที่ฆ่าพ่อหรือ คือ เอดส์ ไร...”

(เพลง เสียงครวญจากลูก: บอดชาวด์)

6) การใช้คำอุปมาอุปมัย และคำสุภาพิต

เป็นการนำเสนอโดยใช้คำอุปมาอุปมัย และคำสุภาพิต มาประกอบกับเนื้อหาที่นำเสนอ เพื่อเปรียบเทียบให้ผู้ฟังเห็นภาพได้ชัดเจนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น

1) การเปรียบเทียบอันตรายของโรคเอดส์กับผีปอบ ผีโพงและผีเป้า ซึ่งเป็นผีที่น่ากลัวสำหรับคนอีสาน ดังกลอนล่าวา

“... โรคนี้มันมาแต่ทางไกลหรือไกล	เอดส์เป็นลูกของไผ่ไทยแถวพม่า
เอดส์มันร้ายกว่า <u>ห้าปอบเป้าโพงผี</u>	เกิดมาแล้วหลายปีตายผลสาเหตุ...”

(ลำสัน เอดส์: อวีวรรณ ดำเนิน)

(2) การนำสุภาพิต “อโรคยา ปรมาลาภา” ซึ่งหมายความว่า “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” มาเปรียบเทียบกับ การไม่รับประทันก้อยปลา ทำให้สุขภาพดี ไม่เป็นโรคพยาธิใบไม้ตับ ดังกลอนล่าวา

“...ผู้เฒ่าสั่งสอนไว้ว่า	อโรคยา <u>ปรมาลาภา</u>
คนเราก้าเล็กก้นก้อยปลา	มีชีวิตชีวาตราบเท่ากาลนาน...”

(ลำเพลิน พยาธิใบไม้ตับ: สจ๊วต มูลชัยสุข)